

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології, перекладу і філософії мови
імені професора О.М. Мороховського

Кваліфікаційна робота магістра

**Образ батьківщини у мовній свідомості українців та американців:
спільне й відмінне**

Шевченко Ольги Володимирівни

студентки групи МЛа 57-19

факультету германської філології

заочної форми навчання

спеціальність 035 Філологія

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри **Терехова Д.І.**

Допущена до захисту

«_____» _____ року

Завідувачка кафедри

_____ проф. Маріна О.С.

(підпис) (ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка ЄКТС _____

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Professor O. M. Morokhovsky Department of English Philology, Translation, and
Philosophy of Language

**Image of Motherland in Ukrainian and American Linguistic
Mentality: Similarities and Differences**

Olga Shevchenko

Group MLa 57-19

Department of Germanic Philology

Study by Correspondence

Speciality 035 Philology

Research Adviser

Assoc. Prof. **D. I. Terekhova**

PhD (Linguistics)

Kyiv – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ БАТЬКІВЩИНИ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА АМЕРИКАНЦІВ.....	9
1.1. Ключові концепти культури і шляхи їх вивчення в сучасній лінгвістиці.....	9
1.2. Структура концепту і його зміст у мовній свідомості представників різних етносів	14
1.3. Батьківщина як основоположна загальнолюдська цінність	19
1.4. Вербалізація концепту БАТЬКІВЩИНА в українському та американському медійному дискурсі	23
1.5. Застосування психолінгвістичних методів дослідження для виявлення стереотипних рис та національно-культурної специфіки концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у мовній свідомості українців та американців.....
Висновки до Розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ БАТЬКІВЩИНИ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА АМЕРИКАНЦІВ.....	36
2.1. Образ Батьківщини в українському медійному дискурсі	36
2.2. Образ Батьківщини в американському медійному дискурсі.....	48
2.3. Національно-культурна специфіка образів мовної свідомості українців та американців (за результатами психолінгвістичного експерименту).....	58
2.3.1 Формування образу Батьківщини в мовній свідомості носіїв української мови	60
2.3.2 Формування образу Батьківщини в мовній свідомості американців	67
2.3.3 Спільне й відмінне в образах мовної свідомості українців та американців	72
Висновки до розділу 2	75
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	76
RÈSUMÈ.....	81
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	83
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	88

ВСТУП

Актуалізація вивчення проблем людини, її культури, досвіду і традицій нерозривно пов'язані з її мовною свідомістю, яку наприкінці ХХ – початку ХХІ століть активно вивчає вітчизняна психолінгвістика. Особлива увага приділяється вивченню функціонування мовної свідомості в міжкультурному спілкуванні, яке базується на розумінні національно-культурної обумовленості образу світу і на визнанні міжкультурної комунікації новою онтологією дослідження мовної свідомості. Мовні образи суспільних цінностей є облігаторно навантаженими конотаціями, в основі трансляції яких лежить механізм «емоційно-перцептивних універсалій».

Актуальність дослідження. У даний час у гуманітарній науці склалася стійка тенденція до взаємопроникнення різних галузей знання. Лінгвістичні дослідження пов'язані з культурологічними, психологічними, соціологічними розробками з інших наукових областей. Інтерес учених став все більше зміщуватися до розгляду умов використання мовленнєвих засобів, функціонального вектору, а також ролі людини в розвитку мови, тобто антропоцентричної парадигми.

Цю тенденцію пов'язують з розширенням знань і уявлень про мову – із залученням до сфери аналізу прикордонних з традиційно прийнятими явищ, які раніше або не розглядалися наукою, не були предметом жодної наукової області, або вивчалися, так звані, суміжними дисциплінами: психологією, літературознавством, філософією, семіотикою, етнографією, соціологією, медициною тощо. Таким чином, саме у вивченні суміжних з лінгвістикою областей прихована можливість розширення лінгвістичного досвіду.

Сучасна лінгвістика досліджує різні аспекти проблеми концептуального, ментального змісту антропоцентризму в мові. Природні мови відображають культуру та менталітет народів, представляють

національні картини світу, у яких репрезентовано головні моральні й ціннісні орієнтири етносів.

Наразі одним із найбільш пріоритетних і перспективних завдань мовознавчої науки є дослідження концептів як базових одиниць свідомості, інформаційних структур, у яких відображено знання та досвід людини. Головним постулатом, який об'єднує численні лінгвокогнітивні дослідження, є думка, що будь-який концепт може бути описаний шляхом аналізу засобів його мовленнєвої об'єктивації.

Сучасна лінгвістика вивчає різні аспекти проблеми концептуального, ментального змісту антропоцентризму в мові. Природні мови відображають культуру та менталітет народів, представляють національні картини світу, у яких репрезентовано головні моральні та ціннісні орієнтири етносів. Особливу цікавість до вивчення концепту БАТЬКІВЩИНА/MOTHERLAND, який має неминущу значущість для кожної лінгвокультури та понятійні складові якого свідчать про складність даного ментального утворення у свідомості людей, викликаний актуалізацією проблем національної ідентичності та її відображенням у мові.

Отже, дослідження присвячено вивченню концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у мовній свідомості українців та американців, способам його репрезентації та закономірностям функціонування в текстах, адресованих підростаючому поколінню. Актуальність вивчення даного концепту пояснюється тим, що в сучасних політичних та економічних умовах, а також в умовах глобалізації на різних рівнях активно осмислюються роль місця народження, території проживання, традицій етносу і мовної спільності в житті окремого індивіда. Крім того, дослідження особливостей національного менталітету набувають все велику практичну цінність в умовах становлення нового світового порядку, політики відкритості у відносинах між різними країнами і культурами, створення єдиного інформаційного простору. Вивчення будь-якого лінгвокультурного концепту як одиниці мовленнєвої картини світу є ціннісним для виявлення

особливостей культури і світобачення конкретної лінгвокультурної спільності.

Комплексний підхід до досліджуваної проблеми зумовлений антропоцентричною спрямованістю сучасного мовознавства, яке протиставляється лінгвоцентричній спрямованості й акцентує увагу на таких поняттях, як мовна особистість, дискурс, масова свідомість, національний менталітет, національна картина світу.

Проблемі вербалізації концептів присвячено чимало наукових робіт. Зокрема, у наукових розвідках із лінгвоконцептології та лінгвокультурології проблема номінації концепту вивчалася такими дослідниками, як О.Кубрякова, О.Селіванова, О.Бабушкін, С.Воркачов, М.Піменова, А.Вежбицька та ін. Ґрунтовному дослідженню номінативного поля концепту присвячено роботи З.Попової та І.Стерніна.

Термін «концепт» прийнято виділяти в рамках нових наукових дисциплін – когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та лінгвокультурології. Остання вивчає взаємозв'язок і взаємовплив культури і мови. У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ століття чимало робіт українських дослідників – О.Селіванової, Ж.Соколовської, Л.Синельникової, Л.Лисиченко, Л.Пелепейченко, В.Ужченка присвячено розробці перспективних аспектів даної проблеми в українському та російському мовознавстві.

Об'єктом дослідження є концепт БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND. Такий вибір пояснюється його значущістю цінностей у мовній свідомості українців та американців.

Предметом дослідження є зміст і структура даного концепту.

Метою дослідження є здійснення аналізу концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND як одного з ключових у національній свідомості українців та американців для виявлення спільного й відмінного в їх структурі та образах мовної свідомості.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- визначити ключові концепти культури і шляхи їх вивчення в сучасній лінгвістиці;
- проаналізувати структуру концепту і його зміст у мовній свідомості представників українського та американського етносів;
- охарактеризувати поняття Батьківщина як основоположну загальнолюдську цінність;
- дослідити особливості вербалізації концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND в українському та англійському медійному дискурсі;
- проаналізувати матеріали психолінгвістичного експерименту задля виявлення стереотипних рис та національно-культурної специфіки концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у мовній свідомості українців та американців.

Методи дослідження. У роботі з журналістськими текстами й підготовці фактичного матеріалу застосовано метод суцільної вибірки. Метод класифікації допоміг при поділі концепту на групи залежно від їхньої частотності, тематичної різноманітності. За допомогою описового методу встановлено структурні й семантичні особливості концепту. Зіставний метод використано для порівняння концепту в українській та англійській мовах, визначення їх ознак. Елементи статистичного методу застосовано в процесі підрахунку відсоткового співвідношення частотності вживання концептів у медіатекстах. Також було використано концептуальний аналіз для відновлення всіх знань та уявлень, які БАТЬКІВЩИНУ / MOTHERLAND пов'язує воєдино.

Матеріалом дослідження є текстові матеріали провідних масмедіа «РБК-Україна», «Українська правда», Washington Post, The Times та асоціативні реакції, отримані внаслідок проведення асоціативних експериментів в Україні та США упродовж 2019-2020 років.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в рамках однієї роботи зібрано, систематизовано і проаналізований матеріал про концепт БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у мовній свідомості українців та американців зівдяки застосуванню комплексної методики, яка містить психолінгвістичні методи дослідження та методику аналізу асоціативних полів, яка не застосовувалася раніше до вивчення цих концептів, що сприяло виявленню національно-культурної специфіки мовної свідомості на основі оригінального експериментального матеріалу.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що результати дослідження розширюють уявлення про мовну картину світу українців та американців.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що матеріали даної роботи дозволяють глибше пізнати світобачення й світовідчуття народу України та США. Висновки і результати дослідження можуть бути використані під час вивчення курсів когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології, психолінгвістики, загального мовознавства.

Апробацію результатів дослідження здійснено на Міжнародній науково-практичній конференції «AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ» (Київ, 17-18 червня, 2020).

Публікації. Основні тези кваліфікаційної роботи викладено у матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ» (Київ, 2020).

Список використаних джерел налічує 77 позицій, 20 з яких англійською мовою.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 98 сторінок.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ БАТЬКІВЩИНИ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА АМЕРИКАНЦІВ

1.1. Ключові концепти культури і шляхи їх вивчення в сучасній лінгвістиці

У когнітивно-дискурсивній парадигмі наукового знання, орієнтованої на всебічне вивчення феномена людського знання, процесів отримання, обробки, зберігання та передачі інформації, особливу важливість набувають дослідження, спрямовані на реконструкцію змісту і структури окремих концептів, на вивчення процесів їх виникнення, трансформації і взаємодії, які дозволяють зануритись у суть таких складних феноменів людського буття, як сприйняття навколишнього світу і відображення сприйнятого у свідомості людини, зрозуміти організацію пам'яті і когнітивних здібностей людини.

Сучасна лінгвістика вивчає різні проблеми концептуального, ментального змісту в мові. На даний момент доведено, що мови відображають культуру та менталітет народів, представляють національні картини світу, у яких репрезентуються головні моральні і ціннісні орієнтири етносів. У світлі сьогоденних подій, сучасна лінгвістика вважає важливим завданням визначити когнітивну функцію мови. Когнітивна лінгвістика – це напрям, у рамках якого мова розглядається як загальний когнітивний механізм. Вона займається системним описом і поясненням механізмів людського засвоєння мови, вивченням принципів структурування цих механізмів (Воркачєв, 2001).

Когнітивна наука сформувалася в останні десятиліття ХХ ст. У центрі її уваги процес відображення свідомістю людини навколишньої дійсності і перетворення цієї інформації у свідомості. Стрімкий розвиток когнітивної

науки дав початок новому напрямку в лінгвістиці – лінгвоконцептології, предметом вивчення якої є концепт.

Когнітивна лінгвістика ставить собі за мету визначити в повному обсязі когнітивну функцію мови. Довгий час ця функція вважалася пов'язаною з репрезентацією світу в мові і з таким завданням розуму, як здійснення мислення. Але друга лінія розвитку когнітивної науки пов'язана з переміщенням фокусу з вивчення мислення на вивчення свідомості.

Мовна свідомість як сукупність смислів є тільки частиною ментальних процесів, що здійснюються у свідомості (їх нерідко пов'язували в мовознавстві з так званим «мовним мисленням»).

Ключовим поняттям когнітивної лінгвістики є «концепт». Загальноновизнаний факт, що людина мислить концептами, комбінуючи їх і здійснюючи в рамках концептів та їх поєднань, формуючи нові концепти в ході мислення, тобто наше мислення – оперування концептами як глобальними одиницями структурованого знання. Тип концепту відображає специфіку об'єктивної або суб'єктивної реальності, що категоризує концепт (Вежбицкая, 1999).

У цілому, концепт розуміється як «квант структурованого знання», «глобальна розумова одиниця», «оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, усієї картини світу, квант знання», а також те, що «індивід знає, думає, представляє про об'єкти зовнішнього і внутрішнього світів», його «уявлення про референт (фрагмент світу)» і є концептом (Жайворонок, 2007).

З огляду на відносну «молодість», термін неоднозначно трактують у сучасній лінгвістиці.

Говорячи про концепт, не можемо оминати питання походження терміна та історію семантичної трансформації, що зумовила його універсальність, здатність функціонувати в термінологічних системах різних наук (Ильин, 1993).

Відома науці ще за доби Середньовіччя, де сформувалося уявлення про концепти як імена, особливі психологічні утворення, що виконують смислову функцію, яка розкривається у спілкуванні (П. Абеляр, Г. Порретанський, Фома Аквінський та ін.), категорія концепту набула особливої актуальності ще у ХХ столітті.

Слово **концепт** походить від латинського *conceptus*, що в перекладі означає «думка, уявлення, поняття», і первинно застосовувалося як термін логіки та філософії.

За другою версією, автором якої є Г. Гачев (1998), під концептом розуміють не *conceptus* (умовно передається терміном «поняття») а *Conceptum* («зародок», «зернятко»), з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності.

На нашу думку, слухними є обидві версії походження терміна, хоча друга точніше відбиває суть лінгвістичної категорії. У когнітивній лінгвістиці концепт є базовим поняттям.

Таким чином, з позицій сьогодення, концепт – це ключовий термін когнітивної лінгвістики, зміст якого суттєво відрізняється в підходах різних наукових шкіл та окремих учених. Разом із тим, термін «концепт» широко використовується в сучасних дослідженнях із філософії, логіки, психології, культурології, літературознавства, тому несе на собі відбиток усіх цих інтерпретацій. Існує безліч різноманітних тлумачень терміна «концепт», що частково пояснюється його приналежністю до різних галузей знань та індивідуально-авторським визначенням їх у відповідних наукових контекстах:

- мисленнєвий акт;
- контур (конфігурація) майбутньої події;
- поняття *apriori*;
- «мовний матеріал», що виявляє себе в процесах говоріння й розуміння;
- елементарна одиниця результатів пізнання, одиниця культури;
- оперативна змістова одиниця пам'яті;

- код;
- трансцендентна універсалія;
- психічна установка;
- капсула думки;
- жива матерія; нескінченні швидкості кінцевих рухів; згусток культури у свідомості людини (Суслов, 2006).

У наш час слід визнати, що саме концепт є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики. Справа в тому, що концепт – категорія розумова, неспостережна, і це дає великий простір для її тлумачення. Категорія концепту фігурує сьогодні в дослідженнях філософів, логіків, психологів, культурологів, і вона містить у собі сліди всіх цих позалінгвістичних інтерпретацій.

Виокремились основні підходи до вивчення поняття «концепт» у сучасній лінгвістичній науці: когнітивний і лінгвокультурологічний. Загальним для цих підходів є твердження незаперечного зв'язку мови і культури; розбіжність обумовлена різним баченням ролі мови у формуванні концепту.

Комплексний підхід до даної проблеми зумовлений антропоцентричною спрямованістю сучасного мовознавства, яке акцентує увагу на таких поняттях, як концепт, мовна особистість, дискурс, мовна свідомість, національний менталітет, національна картина світу. Отже, ми розуміємо концепт як «поняття, занурене в культуру» (Арутюнова, 1999), що має конотацію, аксіологічне і культурно-специфічне за своєю природою утворення (Маслова, 2001), і визначаємо його як лінгвоментальне утворення, вербалізований культурний сенс, який має ім'я / імена в мові (номінативне поле), а також ціннісний, образний і понятійний компоненти.

Ключовий концепт – це загальнокультурне знакове поняття, особливо важливе для окремо взятої спільності. Деякі ключові концепти можуть аналізуватися як центральні точки, навколо яких організовані цілі галузі

культури. Дане термінологічне визначення побудовано на вдалій метафорі «ключі від культури» і тому активно використовується багатьма дослідниками (Вежбицкая, 2001; Карасик, 2007; Маслова, 2004; Піменова, 2011).

На думку В.А.Маслової, до ключових концептів культури належать такі абстрактні поняття, як совість, доля, воля, гріх, закон, свобода, інтелігенція, Батьківщина і т.п. (Маслова, 2001: 137).

Усю пізнавальну діяльність людини (когніцію) можна розглядати як розвиваюче вміння орієнтуватися у світі, а ця діяльність пов'язана з необхідністю ототожнювати і розрізняти об'єкти; концепти виникають для забезпечення операцій цього роду.

У цьому визначенні підкреслюється складна структура концепту, що включає наступні компоненти:

- 1) інтернаціональний, що представляє загальнолюдські цінності і уявлення;
- 2) ідіоетнічний;
- 3) соціальний, що репрезентує соціальний статус комунікантів;
- 4) груповий – гендерний, віковий, професійний;
- 5) індивідуально-особистісний, що відображає освітній ценз людини, його релігійні погляди, особистий досвід, мовний стиль тощо (Жайворонок, 2007).

В. Жайворонок прив'язує концепт до мовної проєкції: «Мовна одиниця функціонує часто не просто як слово-номінація з одним чи кількома лінгвістичними значеннями, а як слово-концепт – вмістилище узагальненого культурного смислу (сенсу), що дає підстави вважати мовну одиницю культурним концептом» (Жайворонок, 2007).

Людина мислить концептами. Концепти вступають у різні відносини і утворюють систему взаємообумовлених ментальних образів. Кожна мова має власну систему концептів, за допомогою якої носії мови сприймають, структурують, класифікують та інтерпретують потік інформації, що

надходить із навколишнього світу. Сукупність концептів організовує концептосферу, за якою можна робити висновок про ментальні моделі дійсності, що відображаються в мовній свідомості і в мові конкретних носіїв мови (Гачев, 1998).

Складний, абстрактний характер концептів обумовлює наявність великої кількості різноманітних типологій, які враховують їх природу, зміст, функціонування тощо.

Концепти поділяються на такі, що вербалізуються (стійкі, мають закріплені за ними мовні засоби репрезентації, комунікативно затребувані), і приховані (нестійкі, глибоко особистісні, які не вербалізуються) (Ильин, 1993).

З погляду приналежності до певних груп носіїв існують такі концепти:

- універсальні;
- етнічні;
- цивілізаційні;
- групові (гендерні, професійні та інші);
- індивідуальні.

Таким чином, дефініцій поняття «концепт» в науковій літературі вже досить багато. При всій різноманітності варіантів тлумачення «концепт» одноставно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу.

1.2. Структура концепту і його зміст у мовній свідомості представників різних етносів

Структурації концепту, його неоднорідність стали очевидними дослідникам з самого початку когнітивних досліджень. Думки про основні компоненти концептів висловлювалися різні. С.Г. Воркачов виділяє в концепти:

- понятійний складник (ознакова і дефініційована структура),

- образний складник (когнітивні метафори, що підтримують концепт у свідомості) і
- значущий складник – етимологічні, асоціативні характеристики концепту, що визначають його місце в лексико-граматичній системі мови (Воркачев, 2006).

І.А. Стернін і З.Д. Попова розробляють польову модель концепту. Виходячи з того, що значення слова має польову структуру (архісема в ядрі, диференційні семи на ближній периферії, приховані семи на далекій периферії), автори роблять висновок, що концепт має багатошарову організацію, яка може бути виявлена за допомогою аналізу мовних засобів, що його репрезентують (Стернін, 2005; Попова, 2007) .

Ю.С. Степанов визначає структуру концепту як багатошарову, оскільки в ній предсталвени: (1) «актуальний шар» концепту, (2) «пасивні» ознаки, які є вже неактуальними, «історичними», (3) «внутрішню форму концепту», або етимологічну ознаку (Степанов, 2001).

Г.Г. Слишкін (2012) виокремлює в структурі концепту чотири зони: основні (інтразону, екстразону) і додаткові (квазі-інтразону, квазі-екстразону).

Інтразона – це ознаки концепту, що відображають власні ознаки денотата (*ведмідь – любить мед, клишоногий, сильний, куций хвіст, панує в лісі, його дресують* тощо).

До екстразони входять ознаки, які виокремлюють, аналізуючи паремії та переносні значення: *ледачий (сильний ведмідь, та в болоті лежить), важкий (ведмідь – каток для укладання дороги)*.

Квазі-інтразона і квазі-екстразона пов'язані з формальними асоціаціями, що виникають у результаті співзвуччя імені концепту з іншим словом, використанням евфемізмів тощо (Суслов, 2006).

Для утворення концептуальної системи необхідно припустити існування деяких вихідних, або первинних концептів, з яких потім

розвиваються всі інші: концепти як інтерпретатори смислів весь час піддаються подальшому уточненню і модифікаціям.

В.І. Карасик (2012) розрізняє в структурі концепту понятійний (інформаційно-фактуальний) компонент і ціннісний складник (оцінка і поведінкові норми). Образний складник трактується автором як «слід чуттєвого уявлення в пам'яті в єдності з метафоричними переносами»; понятійний складник – як «сукупність істотних ознак об'єкта або ситуації і результати їхньої пізнання». З погляду лінгвокультурології, на думку В.Карасика, домінуючим є ціннісний складник, оскільки він є найбільш культурно значущим.

С. Воркачев, приймаючи підхід до моделювання структури концепту В.Карасика в цілому, виділяє в семантичному складі лінгвоконцепту, крім образного, ціннісного та понятійного, також складник значимості, що «визначається місцем, яке займає ім'я концепту в мовній системі» (Воркачев, 2006), і що об'єднує етимологічні й асоціативні характеристики імені концепту. Термін «значимість» у концепції С. Воркачева сходить до робіт Ф. де Сосюра, який назвав сукупність іманентних характеристик, що визначають місце мовної одиниці в лексико-граматичній системі, «значимість» (*valeur*) (Воркачев, 2006).

У ряді лінгво-концептологічних досліджень понятійний складник культурних концептів, вперше виділений В. Карасиком, визначається за допомогою виявлення домінантних асоціацій (тематичних, парадигматических, синтагматических), у які вступають ЛСВ конкретних реалізацій імен концепту в різноманітних умовах дискурсу (Карасик, 2012). Відповідно до зазначеного підходу структура лінгвокультурного концепту включає образний, асоціативний, понятійний, ціннісний, етимологічний та історичний складники.

Етимологічний складник («етимологічний шар», за Ю.. Степановим, 2001) концепту визначається внутрішньою формою слова, що є ключовим

репрезентантом концепту. Етимологічний складник концепту є засобом додаткової мотивації його ціннісного складника.

Асоціативний складник концепту формується домінантними асоціативними відносинами (тематичними, парадигматичними, синтагматичними), у які вступають мовні репрезентанти концепту.

Понятійний складник концепту має зони перетину з асоціативним, оскільки може включати смисли, що виводяться з домінантних асоціативних зв'язків концепту, проте базовими в її змісті є родові ознаки.

Образний складник концепту може включати наочно-чуттєве уявлення (перцептивний образ), а також комбінацію концептуальних метафор, що виводяться носієм мови зі сполучуваності імені, які об'єктивують концепт у мові.

Ціннісний складник лінгвокультурного концепту розуміють як його компонент, який може бути розкладено на два вимірюваних аспекти: актуальність і оцінність. Актуальність реалізується в чисельності мовних одиниць, які є засобами апеляції до даного концепту, її наявність перевіряється методом кількісного підрахунку (Степанов, 2001).

Цього підходу ми будемо дотримуватися в нашому подальшому дослідженні.

Лінгвокультурологія є порівняно новим напрямом у системі сучасного знання, теоретико-методологічна база якої знаходиться на стадії становлення. Вона досліджує взаємодії мови, культури і людини, яка створює цю культуру, користуючись мовою (Ильин, 1993).

На думку сучасних дослідників, будова концепту має наступні особливості:

1) він є, з одного боку, одиницею розумових, психічних ресурсів свідомості і, з іншого – одиницею, фактом культури;

2) концепт має динамічний характер, підпорядковується закономірностям психічного життя людини; є результатом взаємодії словникового значення з особистим досвідом людини;

3) не може існувати відокремлено від інших подібних собі одиниць; сукупність концептів утворює концептосферу;

4) не має жорсткої структури, об'ємний, може отримати польовий опис;

5) багат шаровий, має багатоконпонентну організацію; загальним для більшості вчених є виділення таких основних складників, як понятійний, образний і ціннісний);

6) основна функція концепту – заміщення, оскільки він замінює в процесі розумової діяльності безліч предметів одного роду;

7) пов'язаний з вербальними засобами вираження, серед яких переважають лексичні засоби;

8) як правило, він співвідноситься більш ніж з однією лексичною одиницею, а скоріше з планом вираження всієї сукупності різнорідних (тобто, власне, і лексичних, і фразеологічних, і афористичних) засобів, що описують його в мові, тобто з планом вираження лексико-семантичною парадигми;

9) виявляється у промові повністю; неможливо зафіксувати всі мовні засоби вираження концепту;

10) концептуалізація дійсності здійснюється через позначення, вираження і опис концепту;

11) концепт глобальний, хоча жорстко не структурований. Його глобальність пояснюється активною динамічною роллю в процесі мислення людини. Цілісно функціонуючи в мовленні, він повністю актуалізується в сполученні з іншими концептами й відштовхується від них (Ильин, 1993).

На думку О. Сулова (2006), при описі змісту концепту виявлені когнітивні образи в процесі когнітивної інтерпретації повинні бути сформульовані як певні когнітивні ознаки, що входять до структури концепту.

Когнітивні образи важче формулюються порівняно з перцептивними, але вони, як правило, більш численні, що свідчить про важливість їхнього місця у структурі концепту (Суслов, 2006).

Інформаційний зміст багатьох концептів близький до змісту словникової дефініції ключового слова концепту (якщо воно є), але в нього входять тільки ознаки денотат-концепту і виключають випадкові, необов'язкові, оціночні. Інтерпретаційне ж поле концепту, на думку В. Крофта (2004), включає когнітивні ознаки, які в тому чи іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту, впливають з нього, представляючи собою знання, або оцінюють його.

Отже, у нашому подальшому дослідженні будемо дотримуватися підходу, який реалізується в чисельності мовних одиниць, що є засобами апеляції до даного концепту, її наявність перевіряється методом кількісного підрахунку.

1.3. Батьківщина як основоположна загальнолюдська цінність

Основу розуміння сутності Батьківщини становить уявлення про неї як духовно-моральної цінності, святині. Батьківщина – це духовна сутність буття нації, втілення її розумового і морального ладу, системи цінностей. Батьківщина – це духовні основи життя людини, ті цінності, які є для неї священними і якими вона не може поступитися за жодних умов.

Поняття «батьківщина» багатопланове, воно включає як безпосереднє місце народження або проживання, особистий простір, у якому все є знайомим і звичним («мала батьківщина»), так і рідну країну, місце проживання соціокультурної спільності, нації («велика батьківщина»). У кожної конкретної людини образ батьківщини починає формуватися з народження під впливом національних традицій, звичаїв, культури, рідної мови. Спочатку батьківщина пізнається через сім'ю, рідний дім, рідних і близьких людей, потім формуються уявлення про «малу батьківщину» – рідне село чи місто, поступово складається образ «великої батьківщини»,

рідної країни; батьківщина ототожнюється з народом і вірою, з культурою, побутом і природою (Вежбицька, 1999).

Образ Батьківщини знаходиться у фокусі соціогуманітарного знання при увазі дослідників до пошуку основ багаторівневої ідентичності. На думку деяких дослідників, ключем до розуміння образу батьківщини є вивчення процесів формування багаторівневої ідентичності та ідеалів патріотизму.

Концепт БАТЬКІВЩИНА/ MOTHERLAND може значно впливати на формування різного виду ідентичностей людини. Завдяки знанню і розумінню цінностей і особливостей своєї Батьківщини, усвідомлення унікальності місця народження і проживання формується образ малої батьківщини, який здатний впливати на самоідентифікацію людини (Corcoran, Mooney, Bertolotto, 2012).

І. Ільїн (1993) вказує, що «Батьківщина, перш за все, ... її дух та її святині», це «щось від духу і для духу». Безперечна духовно-моральна ідеальність Батьківщини підкреслюється також О.М. Ігнатовою (2008).

З цим узгоджується думка З. Величко (2011), яка розуміє Батьківщину як джерело і детермінант усіх помислів і дій людини, її духовну основу і священний об'єкт.

У розумінні П.А. Флоренського, Батьківщина, перш за все, духовна сутність, самоцінність, ідеал, до якого прагне людина, у якому вона відчуває нагальну потребу.

Справжня Батьківщина, як духовна освіта, є, на думку П.А. Флоренського (2002), осередком культурного життя, викристалізовується культурне будівництво народу.

І.В. Наливайченко (2011) розглядає Батьківщину як святиню, яка міцно і незмінно займає місце в ієрархії цінностей.

Суголосну позицію займає Є. Трубецької (1998), який стверджує, що Батьківщина має бути для людини святинею, тобто єдиною, незамінною цінністю. Сучасні дослідники підтримують тезу про те, що розуміння

сутності поняття Батьківщина можливе лише за умови розгляду її як духовно-моральної категорії.

Таким чином, основу змісту поняття Батьківщини становить уявлення про неї як про духовні основи життя людини, ті цінності, які є для неї священними і якими вона не може поступитися за жодних умов.

Як наступний структурний рівень змісту поняття Батьківщини необхідно розглянути синергетичну сукупність особистостей, які об'єднані загальним ставленням до неї.

Батьківщину в цьому сенсі становлять люди, яких об'єднує єдине ставлення до неї, визнання її як пріоритетної цінності, прихильність ідеалам Батьківщини, існування в лоні єдиної культури. Ні етнічне походження, ні реальне перебування в тій чи іншій державі не визначає Батьківщину для особистості. Батьківщину становить та сукупність особистостей, кожна з яких окремо і разом з іншими є носієм певної ціннісної системи.

Наступний рівень структури поняття Батьківщини розглядає її як багаторівневе просторове об'єднання. У цьому сенсі під Батьківщиною розуміють певну територію. Широта простору, асоційованого з Батьківщиною, може бути різною: від конкретного місця, де людина народилася і виросла, до країни, держави, громадянином якої вона є. Даний рівень змісту поняття Батьківщини легше зазнає вичленування й осмислення.

Розуміння Батьківщини як просторового багаторівневого об'єднання пов'язує її з певною територією, країною. Просторовий рівень Батьківщини надає їй конкретності й наочності, підтверджуючи об'єктивність існування.

Завершальний рівень структури змісту поняття Батьківщини складають її образи, з якими вона асоціюється. Природні і створені творчістю людини образи Батьківщини формують свідоме і несвідоме розуміння її особистістю, зумовлюють ставлення до неї.

Таким чином, ми можемо прийти до висновку про те, що як соціально-філософське поняття Батьківщина має складну структуру, зміст її складає

духовно-моральний складник, розуміння Батьківщини як святині, синергетичної сукупності особистостей, просторового багаторівневого об'єднання, природних та створених образів, з якими вона асоціюється (Слишкін, 2010).

Батьківщина є особливою сукупністю моральних та інтелектуальних ідей та уявлень, цінностей, які поділяються особистістю. Батьківщина може виступати як суспільний ідеал, який тому переживається і сприймається особистісно інтимно (Суслов, 2006).

Батьківщина як духовне поняття не може мати ізоляційний характер, який протиставляється загальнолюдським цінностям. Слід відзначити, що під Батьківщиною слід розуміти не назву географічної або адміністративно-політичної одиниці, а групу метафор, модель відносин між індивідом і суспільством, між громадянином і державою, між особистістю і централізованою ідеологічною системою. Сутність Батьківщини, отже, необхідно розглядати як духовну основу життя народу, створення і передачу з покоління в покоління ключових цінностей і цілей його існування.

В американському суспільстві до провідних соціальних установок, які задаються політикою держави, відносяться установки, що забезпечують формування особистості як представника громадянського суспільства. До цих установок можна віднести формування громадянської ідентичності особистості, усвідомлення людиною себе як громадянина американського суспільства, що поважає історію своєї Батьківщини і несе відповідальність за її долю в сучасному світі.

Постановка питання про вивчення патріотизму пов'язана зі специфікою цивілізаційного розвитку Сполучених Штатів, особливостями американської ментальності; зі зміною змісту і трактувань соціокультурних явищ і процесів; із тим, що формування патріотизму є процес, найважливішим елементом якого є система виховання й освіти.

Отже, на наш погляд, образ Батьківщини є основним елементом національної самосвідомості, духовним фундаментом нації, оскільки він не

включається в етнічну або національну самосвідомість як структурний елемент. Більш того, власне при формуванні образу Батьківщини на індивідуальному рівні можлива самоідентифікація особистості.

1.4. Вербалізація концепту БАТЬКІВЩИНА в українському та американському медійному дискурсі

Концепт БАТЬКІВЩИНА є багатовимірним ментальним утворенням, що має безпосереднє відношення не тільки до політики, але і до етики. Як етична категорія БАТЬКІВЩИНА регулює відношення людини до місця народження і проживання, до батьків і дітей, предків і нащадків, до держави і народу. Батьківщина займає важливе місце у світогляді людини, будучи безумовною життєвою цінністю. Аналізу даного концепту присвячені роботи А. Вежбицької (Вежбицкая, 1999), В.М. Телії (Телія, 1997), а також групи етнолінгвістів під керівництвом Е. Бартмінського в Польщі (Бартмінській, 2005).

Е. Бартмінській (Бартмінській, 2005) здійснює зіставлення концепту, який позначається в українській мові лексемою «батьківщина», у різних культурах і різних мовах.

А. Вежбицька (Вежбицкая, 1999) проводить аналіз німецьких концептів VATERLAND і HEIMAT, польського OJCZYZNA і російських РОДИНА, ОТЕЧЕСТВО, ОТЧИЗНА.

Є. Ігнатова (Игнатова, 2008) також розглядає німецькі концепти VATERLAND і HEIMAT в ідеологічному дискурсі на матеріалі німецької політичної пропаганди 20-40-х рр. ХХ століття.

Д. Кожанов (Кожанов, 2009) досліджує концепт HOMELAND в американській картині світу і способи його мовної репрезентації.

Е. Мукосєєва (Мукосеева, 2009) вивчає словесно-художній комплекс Батьківщина в російських і французьких піснях першої половини ХХ століття. Однак, за справедливим зауваженням Є.М. Ігнатової, культурний концепт БАТЬКІВЩИНА привертає і далі увагу дослідників, оскільки він

найтіснішим чином пов'язаний як з етнічною самосвідомістю, так і з державною ідеологією (Игнатова, 2008).

Лексема Батьківщина є найбільшою мірою багатозначною, домінантною, особливо частотною смисловою структурою. Концепт БАТЬКІВЩИНА є універсальним, оскільки ми можемо спостерігати його репрезентацію в усіх етнокультурах.

У «Словнику української мови» (СУМ) даються наступні визначення слова Батьківщина:

Ба́тьківщина / і *ба́тьківщи́на*, *и*, *жін*.

1. Країна стосовно до людей, які народилися в ній і є її громадянами; вітчизна
2. Місце народження кого-небудь.
3. *перен.* Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь.
4. Спадщина від батьків.

У сучасній українській мові лексема Батьківщина – полісемант, має 2 лексико-семантичних варіанти і 2 відтінки. 1. *«Країна, в якій людина народилася і громадянином якої є. // Місце народження будь-кого. 2. Місце зародження, зростання чого-небудь. // Місце виникнення чого-небудь»* (Жайворонок, 2006).

Лексема Батьківщина зустрічається у багатьох слов'янських мовах, при цьому значення має різні: в українській, білоруській, чеській, словацькій та польській мовах вона означає сім'ю, у сербо-хорватській та словенській – це «велика кількість плодів».

Більшість науковців сходяться на думці, що в європейських культурах, у тому числі й в українській, поняття «батьківщина» виводиться з поняття «батько», тобто батьківщина – край походження батька чи прабатьків, батьківський край («patria», «patrie», «Vaterland», «отечество»). Почуття приналежності до батьківщини – як емоційно важливого простору – цілком залежить від людини. «Цей чинник відрізняє батьківщину від національності,

пов'язаної із місцем народження, та від громадянства, визначеного через місце проживання та реєстрації» (Жайворонок, 2006).

«Національний образ країни» – поняття багатогранне і багаторівневе. Його можна розглядати у філософсько-культурологічному, історико-культурному, етнопсихологічному та соціо-психологічному аспектах. Оскільки національний образ – сформоване стійке уявлення про сутнісні типові риси певної нації, яке знаходить своє вираження у вербальних і невербальних формах, логічно звернутися до аналізу даного феномена з позицій лінгво-культурологічного підходу, націленого на виявлення його концептуальних ознак у семантиці тієї чи іншої мови. У зв'язку з цим національний образ будь-якої країни є різноплановою концептосферою, що включає такі концепти, як «світ» і «батьківщина», «типові риси нації» і «духовні цінності», «мова як хранитель культури» та «імідж країни», «свій і чужий» тощо (Есмурзаева, 2008).

З метою лінгво-культурологічного опису концептуалізовану область Батьківщини можна представити у вигляді структури, яка актуалізується в чотирьох змістовних сферах:

- територіально-просторовій, обумовленій географічним середовищем проживання;
- історико-культурній, пов'язаній з певними подіями в житті країни;
- психологічній, що виражає сприйняття батьківщини і ставлення до неї;
- художній, пов'язаній з образним, метафоричним переосмисленням даного концепту.

При розгляді мовленнєвих репрезентантів концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND чітко простежується еволюція його змістовної сторони. Так, базовий сенс «рідна земля як географічне середовище проживання» включає в себе репрезентацію природно-ландшафтних ознак: опис лісів, полів і річок, картини рідної природи, пейзажу.

Процес еволюції полягає в накопиченні концептуальних ознак у результаті руху даного концепту від природно-етнічного уявлення через

етапи релігійно-етичного та цивільного поняття про Батьківщину до ідеї національної ідентифікації на основі національної мови, літератури, релігії, історії.

«Батьківщина» – це певна група людей, пов'язаних однією історією, однією мовою, культурою та однаковим способом життя, тобто спільною свідомістю.

У «Малому етнополітичному словнику» є два її визначення:

1) історично усталена сфера буття людської спільноти, яка символізує внутрішню органічну єдність суб'єктивних переживань, думок і духовності людини з відповідним природним і культурно-духовним середовищем, яке задовольняє людську потребу в онтологічному аспекті власного існування;

2) край, місце народження людини (або цілого народу) як носія певних культуротворчих, духовно-моральних засад» (Малий етнополітичний словник, 2005).

Розрізняють «велику» та «малу» батьківщини. «Велика» батьківщина вказує на вкоріненість у певну державу або національну спільноту. Через поняття «батьківщина», «вітчизна» людина відчуває свій зв'язок із землею, історією та суспільством. За походженням етносу виділяють етнічну батьківщину, а за власним укоріненням – батьківщину осідлості. Етнічна батьківщина – «конкретна історико-географічна територія з її природним та демографічними масивами, специфікою та обсягом матеріально-культурного надбання певного народу, особливостями його мови й культури, побуту і моралі» (Монина, 2005).

Звернувшись до англomовних лексикографічних джерел, ми також провели аналіз синонімів, антонімів і фразеологічного наповнення досліджуваного поняття. Відзначимо, що українському поняттю Батьківщина відповідає кілька варіантів в англійській мові: *mother land, native land, home, homeland*, а також: *повернутися на батьківщину = to return home; туга за батьківщиною = home-sickness*.

Концепт HOMELAND, який є результатом концептуалізації «свого» простору в американській лінгвокультурі, є складним ментальним утворенням, що включає в себе понятійний, образний і ціннісний компоненти і має велику периферію, де цей концепт перетинається і взаємодіє з такими ключовими концептами американської культури, як DEMOCRACY, RELIGION, FREEDOM (Croft, 2004, p.45) та ін. Різноманіття зв'язків індивіда зі «своїм» простором обумовлює складну структуру концепту HOMELAND, до складу якого входять такі концепти, як МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ, МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ, МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ / ПРОЖИВАННЯ ПРЕДКІВ, ДЕРЖАВА, НАЦІЯ та інші, які утворюють у сукупності динамічну структуру свідомості, що реагує на основні зміни в житті лінгвокультурного спільноти: релевантність тієї або іншої концептуальної ознаки може істотно варіюватися в різні періоди історії американського суспільства.

Словникове джерело «Longman Dictionary of English Language and Culture» (далі – DELC) містить наступне тлумачення цього слова *MOTHERLAND*:

1) *the country of one's birth; one's native land;*

2) *the country from which a group of settlers in another part of the world originally came.*

Відзначимо, що англійська мова виявилася більш «багата» на синоніми, що позначають поняття *one's country*: *God's country, birthplace, country of origin, fatherland, home, homeland, mother country, motherland, native soil, old country, old world, terra firma, the old country* (Dictionary of English Language and Culture, 2005).

У цьому синонімічному ряду, який об'єднаний семою 'рідна земля', різниця простежується в тій частині, де вказано «початок» батьківщини – Бог, батько, нація, земля, країна, світ. Звернувшись до аксіологічного складника вихідного лінгвокультурного утворення, ми бачимо, що найчастіше свою реалізацію знаходять лексеми *home i country*:

East or West home is best. / В гостях добре, а вдома краще.

You can take the boy out of the country, but you can not take the country out of the boy. / Можна відвезти хлопчика з рідної країни, але не можна забрати у нього батьківщину.

A prophet is not without honour save in his own country. / Немає пророка в своїй вітчизні.

Використовуючи один зі складників методики дослідження концепту, а саме аналіз словникових дефініцій, ми прийшли до того, що в змістовній структурі концепту БАТЬКІВЩИНА виділяються наступні компоненти, що характеризують його значення для носіїв української та англійської культури (Таблиця 1.1).

Для формування образу батьківщини в англійській мові використовуються складні іменники «motherland», «fatherland», «homeland», в основу яких входить лексема «land» – земля, що вказує на зв'язок з архетипом рідної землі (native land) (так само як і в українській мові). Складові даних назв «father», «mother», «home» швидше передають ставлення до батьківщини як до матері, батька або дому і мають яскраво виражену різну родову приналежність.

Таблиця 1.1

**Компоненти концепту БАТЬКІВЩИНА
в українській та англійській мовах**

№	Українська мова	Значення	Англійська мова
1	Батьківщина	рідна країна (земля)	Homeland Motherland Fatherland
2	Батьківщина	край батьків (місце, де людина народилася, де живуть її рідні та близькі)	Motherland Fatherland Mother country Homeland

3	Батьківщина	як місце виникнення чого-небудь: колиска	Motherland
4	Батьківщина	рідні Палестини	Homeland the Palestinian homeland
5	Батьківщина	країна народження або будь-чийх предків	Mother country
6	Батьківщина, Вітчизна	країна, в якій людина народилася і громадянином якої вона є	Homeland Fatherland

В українській мові Батьківщина – жіночого роду. Вираз архетипу матері, а також роду спостерігається в «motherland» і «mother country».

Виходячи з аналізу дефініцій, тільки «motherland» і «mother country» збігаються зі значенням батьківщини як країни народження або будь-чийх предків, як місце виникнення чого-небудь: колиска.

Значення країни, у якій людина народилася і громадянином якої вона є, у концептосфері англійської мови виражається лексемами «fatherland», «homeland» і, швидше за все, саме вони будуть висловлювати патріотичну сутність американської свідомості. Єдине значення, у якому збігається весь синонімічний ряд одиниць «motherland», «mother country», «fatherland», «homeland», є край батьків (місце, де людина народилася, де живуть його рідні та близькі).

Таким чином, концепт БАТЬКІВЩИНА, задаючи різні конотації в носіїв української та американської лінгвокультури, є досить розробленим у мові, що знаходить відображення в довідковій літературі (словниках).

Матеріалом дослідження стали синтаксичні конструкції з включеним компонентом, який вербалізує концепт БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND, відібрані методом суцільної вибірки з центральних багатотиражних українських і американських газет: «РБК-Україна», «Українська правда», Washington Post, The Times. У роботі з текстами й підготовці фактичного

матеріалу застосовано метод суцільної вибірки. Метод класифікації допоміг при поділі концептів на групи залежно від їхньої частотності, тематичної різноманітності. За допомогою описового методу встановлено структурні й семантичні особливості концептів. Елементи статистичного методу застосовано у процесі підрахунку відсоткового співвідношення частотності вживання концептів у журналістських матеріалах. Концептуальний аналіз застосовано для відновлення всіх знань та уявлень щодо БАТЬКІВЩИНИ / MOTHERLAND. Зіставний метод використано при порівнні концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND в українській та англійській мовах у другому розділі.

1.5. Застосування психолінгвістичних методів дослідження для виявлення стереотипних рис та національно-культурної специфіки концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у мовній свідомості українців та американців

До числа найважливіших завдань сучасної лінгвістичної науки належить вивчення мовленнєвої поведінки представників різних етносів, оскільки в кожного народу, кожної нації є свої власні уявлення про навколишній світ, про людей, про цінності, про себе. Кожен етнос є носієм загальнолюдських цінностей, які створюються спочатку в національних формах.

У мовній свідомості виявляються категорії, які є універсальними в плані їх обов'язкової представленості і, разом із тим, етноспецифічні за своїм змістом. Своєрідна конфігурація даних категорій визначає тип культури, специфіку національних картин світу і знаходить вираз у мовленні (Телия, 1999).

До таких базових категорій відноситься оцінка, яка «забарвлює» світ в ідеалізовані тони і надає певну модальність сприйняттю світу людиною. Експлікація оцінки в національних мовах формує ціннісну картину світу певного народу, на «глибинному» рівні якої знаходиться етнокультурна свідомість. Будь-яка картина світу – це результат ставлення людини до світу

(природи, тварин, самого себе як елемента світу), вона задає норми поведінки людини у світі.

Кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації («концептуалізації») світу, а висловлені в ньому значення складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка нав'язується як обов'язкова для всіх носіїв мови. Мова фіксує колективні стереотипні й еталонні уявлення, об'єктивує та інтерпретує діяльність людської свідомості. Картина світу того чи іншого етносу стає фундаментом національно-культурних стереотипів, аналіз яких допомагає виявити відмінності в національній культурі народу, визначити його ціннісні уявлення.

Експериментальні дослідження мовлення здійснюються в межах психолінгвістики. У рамках психолінгвістики розроблено різні типи експериментів, які сприяють вивченню мовленнєвої діяльності та виявленню семантичного наповнення будь-яких мовленнєвих одиниць у певній віковій групі, у конкретного індивіда.

Психолінгвістичне дослідження має свою специфіку. Інформанти під час проведення лабораторного експерименту потрапляють ніби в штучне середовище, де їх мовлення припиняє виконувати свою головну функцію – комунікативну. У зв'язку з цим допустима певна частка похибки результатів експерименту. Для підвищення об'єктивності результатів використовуються різні експериментальні коригувальні методики. Дані, отримані з їх допомогою, потім зіставляються в межах комплексного дослідження (Телия, 1999).

Семантика слова в психолінгвістиці розглядається у двох аспектах. Розрізняють **об'єктивну** і **суб'єктивну** семантику. Перша є сукупністю всіх значень мовленнєвих одиниць, друга виступає як асоціативна мережа, що існує у свідомості людини. Т.С. Моніна (2005) стверджує: «Один і той самий об'єкт реальної дійсності (референт) має безліч властивостей, ознак, якостей. Оскільки одночасна фіксація всіх властивостей даного об'єкта є

неможливою, у свідомості людини в логічній формі закріплюється абстрактна сутність даного об'єкта, що має яку-небудь одну певну якість, властивість, яка і є денотатом цього об'єкта дійсності» (Моніна, 2008, с. 85).

На нашу думку, саме ці «абстрактні сутності» як оперативні одиниці свідомості індивіда й елементи його асоціативної мережі є об'єктами дослідження семантики з погляду психолінгвістики. Асоціативна мережа кожної окремої людини – продукт, завдяки якому дослідник може виявити представленість національного концепту у свідомості індивіда.

Нам видається, що екстралінгвістичний зміст слова-стимулу, яке реалізується як реакції на нього, є смисловим наповненням концепту. У даному випадку стимулом є пропонуване слово – ім'я концепту.

Б.Г. Мещеряков і В.П. Зінченко у «Великому психологічному словнику» (2008) дають таке визначення асоціації (від лат. Association – з'єднання): закономірний зв'язок між двома змістами свідомості (відчуттями, уявленнями, думками, почуттями тощо), що викликає в досвіді людини і виражається в тому, що поява у свідомості одного зі змістів тягне за собою і появу іншого (Великий психологічний словник, 2004).

За Р. Фрумкіною (1980), «асоціація – це зв'язок між певними об'єктами або явищами, заснована на нашому особистому, суб'єктивному, досвіді» (Фрумкіна, 1980, с. 44).

Асоціативний експеримент виявляє асоціації, сформовані в індивіда в процесі його життєдіяльності, і є інструментом зовнішнього виміру мовної свідомості представників певної мовленнєвої групи.

І. Стернін (2010) стверджує: «Дослідження мовної свідомості за допомогою асоціативного експерименту дають можливість виявити як системність змісту образу свідомості, що стоїть за словом у тій чи іншій культурі, так і системність мовної свідомості носіїв тієї чи іншої культури як цілого, формують унікальність і неповторність образу світу кожної культури».

Таким чином, матеріали асоціативного експерименту є найважливішим джерелом вивчення концептів національної культури і масової свідомості. З мовленнєвих реакцій респондентів дослідник формує асоціативні поля, що є впорядкованими за частотністю наборами всіх асоціативних реакцій на слово-стимул. Асоціативні поля дозволяють, своєю чергою, виявити національну модель свідомості, яка є «...набором правил оперування знаннями певної культури (вербальними і невербальними значеннями), що відображають образ світу даної культури» (Степанов, 2001).

Асоціативний експеримент полягає в наступних процедурах. Інформантам пред'являється слово або ряд слів, у відповідь на які їм необхідно відповісти словами, які перші спали на думку. Тип аудиторії значущий для зрізу. Як правило, дані експерименти проводяться в студентських аудиторіях серед молодих людей у віці від 17 до 25 років, які, як видається, у найближчому майбутньому будуть формувати культурну еліту суспільства. Слова-стимули повинні даватися рідною мовою для випробовуваних.

Отже, у роботі було застосовано асоціативний експеримент, який складався з двох частин. Перша частина була вільним асоціативним експериментом, який проводиться для визначення асоціацій в українській мовній свідомості. Друга частина експерименту ставила за мету виявлення уявлень носіїв англійської мови про досліджуваний концепт.

Висновки до Розділу 1

Концепти, які складають у своїй сукупності картину світу (наукову, міфологічну, релігійну тощо) та є відображенням певних аспектів світу у свідомості людини, є статусом особливої форми організації знання, як дисциплінарного (наукового, теологічного, філософського), так і «побутового, наївного», що свідчить про необхідність виходу на рівень концептів при описі будь-якої системи знань, серед яких найбільший інтерес

у даний час викликає культура, яка розглядається як система цінностей, специфічних для того чи іншого етносу (Степанов, 2001, с. 55).

Будучи одиницями свідомості, а, отже, сутностями, які не можуть спостерігатися безпосередньо, концепти, тим не менш, можуть бути певною мірою реконструйовані шляхом спостереження за різноманітними видами людської діяльності, які обумовлені структурами, що існують у свідомості людини.

Концепт БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND є одним з найбільш значущих ключових концептів культури, він присутній у будь-якій етнічній культурі, є універсальним.

Концепт БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у науці має багатогранне тлумачення. У класичному розумінні – це місце, де народилась людина, рідний край, що має певну цінність для неї. Через концепт БАТЬКІВЩИНИ / MOTHERLAND людина відчуває нерозривний сакральний зв'язок з історією та суспільством. Стійкість концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у масовій свідомості спирається на те, що його ядро має найдавніше походження.

В українській та англійській мовах слово Батьківщина має кілька значень, одне з яких – «місце народження» – є найближчим до його архаїчного кореня, у якому закріпилося архетипове уявлення про батьківщину як батьків. Цей концепт відображає складну систему духовно-морального аспекту картини світу і внутрішнього, духовного життя особистості.

Для дослідження когнітивних ознак концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND та виявлення етнокультурної специфіки образів мовної свідомості в українців та американців було проведено асоціативний експеримент. Асоціативне поле концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND, отримане в результаті експерименту, є не тільки фрагментом вербальної пам'яті людини, але і фрагментом концептосфери етносу, який закріплений у свідомості носія мови та культури. Такий аналіз дозволяє побачити, який

зміст вкладають носії української та англійської мов в ті чи інші поняття, і розкрити зв'язки, що існують у концептуальній системі носіїв української та англійської мови. Матеріал асоціативного експерименту дає можливість виявити найбільшу кількість актуальних для сучасного стану свідомості когнітивних ознак концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND.

РОЗДІЛ 2

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ БАТЬКІВЩИНИ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА АМЕРИКАНЦІВ

2.1. Образ Батьківщини в українському медійному дискурсі

Система цінностей людини служить «фундаментом» його ставлення до світу (Артановский, 2002). І одним з основних складників цього «фундаменту» є батьківщина. Значимість образу батьківщини для соціуму виявляється в його нерозривному зв'язку з образами тих об'єктів, які належать до базових загальнолюдських цінностей: народження, сім'я, мама, рідна мова, будинок, земля, країна, народ. За час свого існування поняття «батьківщина» отримало величезну кількість смислів, які ми можемо знайти як в народному фольклорі (прислів'ях і приказках, віршах і піснях), так і в політичних текстах (де насамперед йдеться про любов до Батьківщини, про патріотизм).

Крім того, стали майже самостійними такі ціннісні словосполучення, як «мала батьківщина», «історична батьківщина» і «друга батьківщина» (Бартминский, 2005). Але значущим є той факт, що образ батьківщини водночас має і загальнолюдську цінність (властиву будь-якій людині), і політичну цінність, монополія на яку незмінно оголошується державою (Большой психологический словарь, 2008). Наприклад: *«Мала батьківщина поступово перестає повноцінно існувати у тому разі, коли чималі території колись потужних сільськогосподарських та інших місцевих підприємств тепер перетворено на пустирі чи стихійні сміттєзвалища»* («Урядовий кур'єр», 2019). *«Мала батьківщина виявляється приреченою, коли вона рік у рік стає не просто невеликим, а мініатюрним острівцем, який з усіх боків невпинно поглинає степ»* («Урядовий кур'єр», 2019). *«Така жорстока і безжальна, що навіть досить поширений песимістичний діагноз самопочуття малої батьківщини «Життя зупинилося» здається компліментом»* («Урядовий кур'єр», 2019).

У контексті глобалізації «образ Батьківщини», як складне поняття, став надзвичайно важливим для урядів країн і міст. Цей термін є близьким і до поняття «національного брендингу», і часто асоціюється з публічною дипломатією, міжнародним сприйняттям і міжнародними відносинами (Волошина, 2009).

Почуття батьківщини формується з народження. Національні традиції, звичаї, культура, рідна мова – все це впливає на внутрішній світ людини, формує її світовідчуття, розуміння цінності батьківщини. Образ батьківщини конкретний і відчутний. Він невіддільний від пам'яті про батьківський дім, про рідну землю (місцевості), на якій людина виросла. Батьківщина – це світ відчуттів і почуттів людини, світ її дитинства і дорослої ностальгії. Любов до батьківщини лежить поза державами і націями, оскільки спочатку – це природне, інфернальне, генетичне почуття.

Образ Батьківщини – це те, через що конкретна особистість дізнається і приймає свою Батьківщину, виявляє її сутність і відкидає все незначне, другорядне, що приходить. Материнський образ Батьківщини є одним з найбільш давніх, відомих і впливових символів української культури. Протягом декількох століть він використовується в національному, етнічному, військовому, гендерному, демографічному і зовнішньополітичному дискурсах. У вітчизняній інтелектуальній традиції його осмисленню присвячено твори філософської і художньої літератури; він отримав візуальне втілення в багатьох шедеврах мистецтва. Нариклад: *«Люди, попри важкі життєві випробування, змогли забрати з Батьківщини домашній архів, книжки, те, що дозволило їм зберегти українську ідентичність, культуру, мову, традицію, історію» (Укрінформ).*

Досліджуваний матеріал ми розподілили на категорії: «Війна на Донбасі», «Місце народження / проживання», «Держава», «Нація» та інші. Поділ досліджуваних публікацій на вищевказані категорії дозволив нам досліджувати образ України як країни з нестабільною політичною ситуацією,

бачення іміджу країни міжнародним співтовариством, а також характер уявлень про культуру і спорт України в ЗМІ.

Свідчення нестабільності політичної ситуації ми знаходимо в наступних прикладах: *«Успіхи **України** під питанням: Світовий банк виявив порушення при формуванні свого рейтингу легкості ведення бізнесу»*. (Громадське); *«Нагадаємо, раніше повідомлялося, що у червні президент України Петро Порошенко і директор-розпорядник МВФ Крістін Лагард обговорили стан впровадження **структурних реформ в Україні** та майбутні заходи, що мають бути реалізовані найближчим часом»*. (РБК); *«До 28 вересня **Україна** заборонила в'їзд на свою територію іноземців. Проте, зазначили в уряді, білорусів, які шукають прихистку через переслідування на батьківщині, в Україну впустять»*. (Канал 24); *«Ми не навчилися любити чесно і відверто те, що зроблене **в Україні**»*. (Газета. ua); *«Після скандальної ініціативи створення так званої "Консультативної ради", у документах про яку Україна пропустила кричущі загрози та **ледь не визнала окупаційні адміністрації**, Київ усвідомив цю помилку»*. (Євроінтеграція); *«Навіть якщо документ є справжнім, написаний він не вчора – там є посилання на дії, які Україна мала би зробити ще до 19 серпня»*. (Євроінтеграція); *«Для цього **Україна** у жодному разі не має піддаватися на російський шантаж, а натомість активно підключити західних партнерів, щоби відбити політичну атаку Кремля»*. (Євроінтеграція); *«Сучасні бюджети сил оборони **України** є найбільшими в історії, тільки бюджет Міноборони цього року, разом із підпорядкованими структурами, складає 135 млрд гривень, із яких більше 40 млрд мають бути витрачені на закупівлю товарів та послуг»*. (Медіатека); ***Україна**, вступивши у війну проти агресора в 2014 році, отримала приплив зацікавлених інвесторів, які згодні витратити час та ресурси на розробку нової техніки*. (Медіатека); *«Росіяни не задоволені тим, що **Україна** не йде на максимальні поступки, які їм треба»*. (Канал 24); *«І затягування нормандської зустрічі на рівні радників свідчить про те, що **Україна** не*

піддається на умови Росії». (Канал 24); «Разом із цим без Донбасу Фокін не бачить сучасної **України**. Затримання вагнерівців у Білорусі Путін списав на спецслужби **України** й США, які виманили ні в чому не винних заробітчани із Росії, аби підставити їх». (Канал 24); «27 серпня з'явилася інформація про те, що кремлівський лідер Путін назвав затримання бойовиків ПВК "Вагнера" у Білорусі спільною операцією спецслужб **України** та США». (Канал 24); «Коли їхала до **України**, що вона, корінна москвичка, майбутня Мадонна українського "поетичного" кіно, залишала у Москві? (Укрінформ);» Крім того, за короткий час творча доля Лариси Кадочникової міцно переплелася з "поетичним" кіно **України**, а московська принцеса стала його Мадонною. Саме звідси взялася барвиста фактура, яка так тонко передала дух **України**, змусила дзвінко битися на кіноекрані гуцульське серце. Звідси впливли і романна форма, і мальовнича драматургія». (Канал 24); «Як відомо, у суботу, 29 серпня, відзначається День пам'яті захисників **України**, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність нашої держави. У ніч на 24 серпня відбулося наймасштабніше пряме вторгнення збройних сил країни-агресора на територію **України**. Найвищу будівлю світу – хмарочос "Бурдж Халіфа" в Дубаї – підсвітили в кольори Державного прапора **України** з нагоди Дня Незалежності нашої держави.» (Канал 24); «Як повідомлялося, з 29-ю річницею Незалежності **Україну** привітали президенти США, Франції, Німеччини, Швейцарії, Польщі, Словаччини, прем'єр-міністр Канади, а також Папа Римський Франциск, Королева Єлизавета II та інші світові лідери.» (Канал 24).

Відзначимо, що в усіх матеріалах Україна є основною темою новинних матеріалів. У заголовках слово «Україна», «український» або «українці» зустрічається в 58 публікаціях, 11 заголовків містять географічну прив'язку до столиці України – Києва, а 7 – до Криму.

Образ Батьківщини в українських масмедіа є результатом концептуалізації «свого» простору в українській лінгвокультурі і є ключовим концептом культури – складним ментальним утворенням, що включає в себе

понятійний, образний і ціннісний компоненти, акцентуація якого і виділяє концепти культури з ряду інших ментальних одиниць.

Найбільш частим є вживання даної лексеми з відтінком «місця народження кого-небудь», наприклад: *«Хтось із італійських українців все ж наважувався повернутися на **батьківщину**, але більшість залишилися»* (Укрінформ); *«Славетний на **Батьківщині** лірик Олександр Олесь у вигнанні стає і скорботним сатириком, звинувачуючи своє покоління у бракові сил – у провинах не лише власних, а й тих, яким було чи не триста літ»*. (Укрінформ); *«Біль утрати **Батьківщини** обертається спазмами національної самокритики, в якій панують наші вічні, ще Мазепині мотиви: «Десять об'єднань і безліч роз'єднань. – Як не радіти дурним ворогам?»* (Укрінформ); *«А ще – унікальну життєздатність нашої політичної еміграції-діаспори, яка навіть після втрати **Батьківщини**, за найтяжчої історичної катастрофи і, здавалося, світового тріумфу Зла не втратила віри в ідеали Свободи, що прийде на рідну землю, не розгубила віри в свій народ, який переживе найтяжчі часи, – зберігала те, що ми втрачали, і створювала нові мистецькі й інтелектуальні цінності – цілий пласт національної культури, який ми ще мало знаємо»* (Укрінформ); *«У своєму першому великому інтерв'ю Анастасія розповідає про дитинство, навчання у США, зйомки та прем'єру фільму на **Батьківщині**, про солдата російсько-української війни, який зіграв головну роль у стрічці, про любов до театру та кіно, сюрреалізм у творчості, реакцію на хейтерів у соціальних мережах та бажання уславити Україну на весь світ»* (Укрінформ); *«Українець, що скоїв летальну ДТП у Польщі, хотів повернутись на батьківщину»* (Варта); *«Біла Хорватія (прадавня **батьківщина** сучасної Хорватії) – це колись велика країна на території Прикарпаття»*. (Варта) *«На батьківщині професора Григорія Левченка відбувся традиційний мистецький фестиваль «Калинові гуляння»*. (Вісник Університету).

Також виявлене часте вживання лексеми Україна щодо позначення «місця народження / проживання кого-небудь», наприклад: *«Під час*

карантину краще утриматися від поїздок на **батьківщину**. Так ми уникнемо реальних загроз зараження для себе і своїх близьких». (Укрінформ); «Однак, **батьківщина** зустріла трудових мігрантів не зовсім привітно – з чергами на західному кордоні (і це в розпал епідемії COVID-19), з невизначеністю, відсутністю допомоги від держави для тимчасово безробітних тощо». (Медіатека). «Вразив мене один мій ровесник з України, який вже зовсім не сумує за своєю **Батьківщиною**, не думає повертатися сюди». (Міжнародний інститут освіти);» Серед країн, що залишилися після війни під протекторатом комуністичного режиму, була також моя **батьківщина**. (Євроінтеграція); «Вона дає нові сили рухатися вперед та здобувати нові нагороди для нашої **батьківщини** та Тернопільщини", – підписав фото з сертифікатом на квартиру Підручний». (24 канал); «За 29 років свого життя Світлана об'їздила понад 40 країн, однак завжди поверталась на **батьківщину**». (24 канал); «Любов'ю до своєї справи. Любов'ю до своєї **батьківщини**. Любов'ю до людей, які повністю віддають себе заради майбутнього нашої країни» (Укрінформ); «Хтось із італійських українців все ж наважувався повернутися на **батьківщину**, але більшість залишилися» (Укрінформ); (24 канал); «Зокрема, Оля Цибульська відправилася на **батьківщину** – Рівненщину». (24 канал); «Наша земля – вольниця духу та колиска душі, **батьківщина** лицарів і хлібодарів, підкорювачів глибин надр і космічних просторів, дослідників ноосфери і володарів людських сердець – співаків, акторів, літераторів, учителів від Бога». (Вісник Університету); «**Батьківщина** гетьмана та винахідника реактивного літака: чому конотопцям варто відвідати Короп». (Конотоп сіті); «Важливо лише одне – ці люди залишали на своїй **батьківщині** дім, рідних, а найголовніше – дітей...» (Міжнародний інститут освіти); «Тільки у неділю можуть зустрітися жінки-заробітчанки і поговорити про **батьківщину**, про сім'ю, а особливо про дітей, яких вони залишили вдома». (Міжнародний інститут освіти); «Тому любіть **Батьківщину** не за те, що вона велика, не за те, що вона може дати, а за те, що вона своя». (Міжнародний інститут освіти).

У категорії «Війна на Донбасі» знайдено вживання концепту **БАТЬКІВЩИНА** у 5 випадках, наприклад: «Президент Володимир Зеленський доручив МЗС і ГПУ докласти максимум зусиль для повернення Марківа на **батьківщину**». (Укрінформ); «Саме тому від імені всієї Православної Церкви України нагородив Медаллю за жертвовність і любов до України шістьох матерів загиблих Захисників **Батьківщини**.» (Укрінформ); «В основі композиції скульптурної групи закладено ідею історії про громадян-патріотів, які рушили на захист своєї **Батьківщини** від ворожої навали». (Укрінформ); «Сьогодні вся країна вшановує пам'ять тих, хто віддав свої життя заради **Батьківщини** та мирного неба». (Укрінформ).

«На 11 частинах Стіни розміщено фотографії та інформацію про понад 4300 загиблих військовослужбовців Збройних сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, співробітників Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України та Національної поліції, а також добровольців, які віддали свої життя, захищаючи **Батьківщину**». (Укрінформ); «Вразив мене один мій ровесник з України, який вже зовсім не сумує за своєю **Батьківщиною**, не думає повертатися сюди. (Міжнародний інститут освіти);» Серед країн, що залишилися після війни під протекторатом комуністичного режиму, була також моя **батьківщина**. (Євроінтеграція); «Вона дає нові сили рухатися вперед та здобувати нові нагороди для нашої **батьківщини** та Тернопільщини" Любов'ю до своєї справи. Любов'ю до своєї **батьківщини**. Любов'ю до людей, які повністю віддають себе заради майбутнього нашої країни (Укрінформ).

«Хтось із італійських українців все ж наважувався повернутися на **батьківщину**, але більшість залишилися» (Укрінформ); «За інформацією з **батьківщини** терориста – Узбекистану, Сухроб Карімов з 1998 року перебував на психоневрологічному обліку з діагнозом «Олігофренія». (24 канал); «Зокрема, Оля Цибульська відправилася на **батьківщину** – Рівненщину». (24 канал).

Категорія «Держава» мала прояв у 20 випадках, наприклад: *«Тут я все робив своїми силами і з величезною любов'ю... Любов'ю до своєї справи. Любов'ю до своєї **батьківщини**. Любов'ю до людей, які повністю віддають себе заради майбутнього нашої країни».* (Укрінформ); *«Докладаємо максимальних зусиль задля забезпечення належних умов перебування наших співвітчизників та сприяємо, у разі необхідності, їх безпечному поверненню на **Батьківщину**»*, – зазначили в МЗС. (Укрінформ); *Лідер "Європейської солідарності" Петро Порошенко вшанував пам'ять захисників України і заявив про подвиг українських армійців, що стоять на захисті **Батьківщини**.* (Газета. ua); *«29 серпня, – День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність **Батьківщини**».* (Газета. ua); *«Я військовослужбовець Нацгвардії, я дуже добре розумію, що я давав присягу – служити і захищати **Батьківщину**».* (Газета. ua); *«Для Об'єднаних сил синьо-жовтий стяг є оберегом та символом честі, гідності, боротьби, перемоги і любові до нашої **Батьківщини**»* (Газета. ua); *«Примітно, що асоціацію з незалежністю та волелюбством називали удвічі частіше кияни (14,1%), ніж мешканці України у цілому (7,7%). Загалом, результати опитування засвідчили, що попри реалістично-негативну оцінку ситуації в країні – корупція та війна, чимало українців позитивно ставиться до своєї **Батьківщини**».* (Євроінтеграція); *«Перші дві асоціації українців з їхньою **Батьківщиною** практично повністю збігаються з їхнім уявленням про те, з чим асоціюють Україну громадяни Європейського Союзу: корумпована, неефективна влада» (21,2%), війна (21,1%).*

На рівні мовної картини світу простежується втілення концепту в словах *країна, Україна*, структурантів утворення в низці лінгвальних концептів (слів, насичених етнокультурною інформацією, за якими стоїть певний образ), а також окремих словах-назвах спорідненості, які визнаємо пунктирними проєкціями концепту, утіленням окремих асоціативних зв'язків.

Концепт **БАТЬКІВЩИНА** становить один з історико-культурних концептів свідомості українського народу, він створює образ, характерний психоментальній особливості етносу країни, постає співвідносним з образом, поняттям, що відбиває специфіку одного з важливих соціальних інститутів. В українській мові концепт **БАТЬКІВЩИНА**, співвідносний зі складним образом, який виражається у назві країни – Україна в контексті країни, території, наприклад: *«Ігноруючи конституційне право українців на виїзд за кордон і прохання європейських країн дозволити виїхати гастарбайтерам, Україна перетворюється в міні-СРСР зі своєю «залізною завісою».* (Медіатека); *«Протягом останнього тижня Україна двічі забороняла вилітати за кордон трудовим мігрантам».* (Медіатека); *«Україна не піддається на умови: чому затягується нормандська зустріч».* (Канал 24); *«Україна займає друге місце в Європі за темпами поширення онкологічних захворювань»* (Варта); *«Було морально дуже важко, оскільки переживала за батьків, які проживають в Україні».* (Варта); *«Україна не блокує незалежні соціальні мережі, штаб-квартири яких розташовані не на території країни-агресора.»* (Варта); *«Кожен провайдер телекомунікаційних послуг в Україні зобов'язаний заблокувати доступ до вказаних в переліку Інтернет-ресурсів».* (Варта); *«В Україні зафіксували 2096 нових хворих на коронавірус, загалом 119 074».* (Канал 24); *«До цього в Україні найбільшим вважався прапор у Дніпрі, який був піднятий у 2018 році».* (Канал 24); *«Ще в минулому році Україна заборонила польоти в окупований Крим, де розташований один з найбільших українських аеропортів – "Сімферополь"».* (РБК); *«При цьому транзитних пасажирів, Україна приваблює низькими валютними цінами на авіаперельоти».* (РБК); *«Оце «сидіти й чекати» теж все ще можна побачити в поїздках Україною», – каже журналістка.»* (Газета.ua); *«Абсолютна більшість українців (72,3%) хоче, аби Україну сприймали як заможну країну».* (Євроінтеграція); *«Опитування в Україні показало, що майже 7% українців свідомі того, що Україна і досі значною мірою перебуває у тіні Росії».* (Євроінтеграція); *«Третина респондентів (29,8%)*

висловили бажання, щоб гасло, яке часто звучало на Майдані – **"Україна – це Європа"** – стало стійкою асоціацією мешканців ЄС». (Євроінтеграція); «Сподіваємося, що серед привітань з Днем незалежності не загубиться лист з Вашингтона за підписом одного з найвищих посадовців адміністрації президента США серед тих, до чия сфери відповідальності належить **Україна**» (Євроінтеграція); «Тому у Вашингтоні вирішили попередити: у разі ухвалення такого закону **Україна** матиме проблеми також за океаном». (Євроінтеграція); «**Україна**, звісно, має можливість уникнути гострішого конфлікту. І навіть має кілька шляхів для цього». (Євроінтеграція); «Мета – познайомитися з найкрутішими айтишниками регіону, подивитися, як вони працюють і почути пояснення парадоксальному факту: при тому, що саме у сфері ІТ в **Україні** відчувається найбільший відтік мізків, молоді й досвідчені працівники з цієї компанії навіть не збираються за кордон» (Укрінформ); «Ще один фактор – компанія зі штатом 200 чоловік, котра на місцевому ринку вже понад 20 років вичерпала місцевий кадровий ресурс, саме тому практикують дистанційну роботу із програмістами з інших регіонів **України**, насамперед, із Києва, Харкова, Дніпра». (Укрінформ); «Любителям конспірологій не варто жахатися зв'язку п'ятого покоління. Адже він з'явиться в **Україні** не раніше 2022-го, а там, можливо, і страхи зникнуть.» (Укрінформ); «Електронна петиція до президента **України** з проханням заборонити 5G на території країни набрала необхідні 25 тис. Голосів». (Укрінформ); «Станіслав Прибитько каже, що запуск 5G в **Україні** очікується не раніше 2022 року, оскільки ще немає вільних частот для його запуску». (Укрінформ); «Десь у 2022 році повинні пройти аукціони на частоти та ліцензії, і лише з 2023 року почнеться будівництво, точніше комерційна експлуатація мереж 5G, вважає він. «Я не дуже вірю в якесь масштабне будівництво 5G по **Україні**.» (Укрінформ); «Бездіяльність держави в реалізації плану заходів по запуску 5G в **Україні** відверто сприяє великій трійці мобільних операторів по-максимуму монетизувати 4G, замість того, щоб думати про стратегічний розвиток економіки і

промисловості, яка без Штучного Інтелекту і 5G не зможе конкурувати через 3-5 років вже ні з ким», – стверджує Олена Мініч». (Укрінформ).

За смисловим обсягом концепт постає як макроутворення – багатовимірна, складна ментальна одиниця, у межах якої виокремлюється низка мікроконцептів – простих, одновимірних концептів. Концепт БАТЬКІВЩИНА має важливе значення в культурі і, хоча традиційно він не включається в систему цінностей, можна говорити про те, що ставлення носіїв культури до цього концепту має ціннісні характеристики.

Допоміжні образи групуються навколо центрального, ядерного, яким є концепт БАТЬКІВЩИНА. З точки зору змістовно-логічних (імплікаційних) зв'язків у реченні, допоміжні образи займають позицію другорядних відносно ядерного. Вони мають значення ознаки (властивості або відносини), функції, супутньої обставини, а також вихідного, похідного, причини, наслідки, інструменту та ін., наприклад: *«Адже для українців, **Україна** – це, перш за все, **Батьківщина**, а от який образ **України** існує в Європейському Союзі, залежить вже від нас самих».* (Євроінтеграція); *«Бо без розвитку і нормального життя нашої малої Батьківщини важко уявити добробут **Батьківщини** великої – **України**.»* (Урядовий кур'єр); *«Тіна Кароль нещодавно зізналась, що впродовж своєї кар'єри багато працювала над тим, щоб українські виконавці були конкурентноспроможними на західному ринку, а не лише на **Батьківщині**».* (Канал 24).

Про їх другорядність свідчить синтаксична позиція підпорядкування відносно ядерного образу. З точки зору тема-рематичних відносин у реченні, ядерний образ становить тему або перший компонент реми висловлювання, а допоміжні образи складають основну рему висловлювання. Однак, є численні приклади без яскраво вираженого центру. Зазвичай вони складаються з ряду однорідних образів-синтагм, пов'язаних між собою синтаксичним зв'язком твору або підпорядкування (синтаксис вказує на смислові зв'язки (імплікації) між рівноцінними за змістом синтагмами). Наведемо приклад: *«Надбавки до пенсій отримають також і особи, які мають особливі трудові заслуги перед*

Батьківщиною» (Канал 24); *«Локацію музикантка обрала не випадково, адже це місце пам'яті Героїв України, які поклали своє життя за Батьківщину»* (Канал 24).

Експлуатуючи почуття прихильності людини до Батьківщини, держава оперує терміном «патріотизм», який у потрібний момент здатний отримати відповідне звучання. Сьогодні (втім, як завжди) цей термін визначається як любов до Батьківщини. У терміні «патріотизм» відбувається підміна почуттів до категорій «Батьківщина» і «держава». У даному випадку загальнолюдське і політичне змішуються до однорідної маси, перетворюючись на нероздільну тканину в повсякденності. У риториці патріотизму – громадянськість і моральність, мужність і героїзм, почуття відповідальності за долю і незалежність Батьківщини та борг перед нею. У контексті патріотизму Батьківщиною *пишаються*, Батьківщину *люблять*, *прославляють*, *захищають*, *борються і б'ються за її свободу*, *за неї помирають*, а ще Батьківщині потрібно бути вірним, не можна залишати її, *забувати*, *зраджувати і змінювати її*.

Концепт БАТЬКІВЩИНА також пов'язаний із категорією часу, і його можна аналізувати як артефакт культури, який зберігає в собі відбиток історичного часу.

Концепт БАТЬКІВЩИНА зберігає свою номінативну щільність, емоційне переживання і асоціативність, хоча семантичні відмінності й національно-культурні особливості художнього образу не передані. На цьому виявляється етноспецифічність концепту БАТЬКІВЩИНА як одного з базових концептів в етнічній культурі країни.

Уся безліч можливих способів трансформації концепту БАТЬКІВЩИНА, що полягає у зміні зв'язків і відносин між його складниками, знаходить своє відображення в корпусах українських медіа текстів, аналіз яких дозволяє простежити еволюцію цієї структури свідомості від періоду її становлення в національній картині світу до її сучасного стану, що, своєю чергою, надає можливість спрогнозувати зміни в структурі та

змістовному наповненні концепту БАТЬКІВЩИНА в найближчому майбутньому.

Аналіз текстів дозволив зробити висновок про те, що концепт БАТЬКІВЩИНА є гнучкою і рухомою структурою свідомості, еволюція якої відображає основні зміни в суспільному житті України: зв'язку між складовими цього складного концепту (до яких відносяться такі концепти, як «Місце народження», «Місце проживання», «Місце народження / проживання предків», та ін.), а отже, і релевантність цих концептів для носіїв української лінгвокультури, може істотно варіюватися в різні історичні періоди.

Підбиваючи підсумок щодо огляду образно-оцінного шару концепту-топоніма БАТЬКІВЩИНА, можна сказати, що виявлені образні і оціночні характеристики формують уявлення про Україну як про країну контрастну, рухому, потужну, красиву, мудру, багату.

Концепт БАТЬКІВЩИНА об'єктивується в мові значним корпусом лексичних і фразеологічних одиниць, у семантиці яких знаходять своє відображення релевантні для американської лінгвокультурної спільноти характеристики даного концепту.

Концепт БАТЬКІВЩИНА, що є результатом концептуалізації «свого» простору в українській лінгвокультурі, полягає в складному ментальному утворенні, що включає в себе понятійний, образний і ціннісний компоненти і має велику периферію, де цей концепт перетинається і взаємодіє з такими ключовими концептами української культури, як РОДИНА, РЕЛІГІЯ, СВОБОДА та ін. Також варто відзначити, що найчастіше новинний матеріал про Україну йде в контексті проблематики із російською стороною або регіональних геополітичних питань.

Проведений аналіз дає підстави визначити особливості лексико-семантичного вираження концепту БАТЬКІВЩИНА у медійному дискурсі, з'ясувати основні образи, що представляють концепт, зокрема *країна*, *Україна*, *рідний край* тощо.

2.2. Образ Батьківщини в американському медійному дискурсі

У ході нашого дослідження було виявлено, що в процесі формування образу Батьківщини в американському медійному дискурсі переважає використання суспільно-політичної, професійної та емоційно-оцінної лексики. Також відзначається активне використання лексики, яка позначає поняття, пов'язані з етикою, мораллю, культурою та економікою. Окреме місце відводиться оцінці, адже одним із головних завдань газетного тексту є формування громадської думки і конструювання образу того чи іншого предмета обговорення.

Досліджуваний матеріал ми розподілили за категоріями: «Місце народження/проживання», «Держава», «Нація», які утворюють у своїй сукупності рухливу структуру свідомості, що реагує на основні зміни в житті лінгвокультурної спільноти: релевантність тієї чи іншої концептуальної ознаки може істотно варіюватися в різні періоди історії суспільства.

У досліджуваному американському медіа дискурсі образ Батьківщини, насамперед, виражений за допомогою лексичних одиниць, а саме в якісно-оціночних за своєю семантикою іменниках і прикметниках. Величезна кількість слів спочатку має оціночне забарвлення. Однак не тільки готові слова використовуються як спосіб вираження оцінки поняття «Батьківщина». Публіцистика перетворює слова, що відносяться до різних сфер мови, надаючи їм оціночного значення. Для реалізації цієї мети лексика використовується в переносному значенні: «*But the text on the hats reads: "Make **America** Great Again Arrest The Cops Who Killed Breonna Taylor.*» (CNN); «*We will make **America** prouder and we will make America greater than ever before.*» (CNN); «*President Trump closed out the fourth and final day of the Republican National Convention with a promise to make **America** «safer» and «stronger»*» (CNN); «*Having two boys of my own and me being African American in **America** and to see what continues to happen with the police brutality towards my kind, continue to see what goes on with just the (unjust), it's very troubling.*»

(CNN); «*It's just a metaphor for **America** writ large*». (CNN); «*As **America** grapples once again with widespread racial terror, the film's message couldn't be timelier -- or, rather, more horrifyingly timeless*». (CNN).

Найбільш частим є вживання лексеми the US / the USA у значенні «Держава»: «***The US** retains its position as the world's most-powerful country*». (Businessinsider); «*Unfortunately, much of that description now applies to **the US***». (CNN); «*China has been expanding its influence efforts ahead of November 2020 to shape the policy environment in **the United States**, pressure political figures it views as opposed to China's interests, and deflect and counter criticism of China.* » (CNN); «*It's important to note these are unlikely to be new jobs. Most jobs that will appear over the next year will just replace those that were lost before Covid-19 hit **the United States***». (CNN); «***The US** Centers for Disease Control and Prevention forecast projects more than 200,000 coronavirus deaths in the United States by September 19, as the country approaches 6 million confirmed coronavirus cases*». (CNN); «*Across **the United States**, at least 36 states have reported positive cases at colleges and universities, adding more than 8,700 cases to the country's tally.* » (CNN); «*More than 5.9 million infections have been recorded in **the United States**, according to data from Johns Hopkins University.* (CNN); «*Social distancing appears to have been largely disregarded at Republican National Convention events in **the United States** this past week.*» (CNN); «*A Pew Research Center survey released Thursday revealed that **the United States** and United Kingdom were the only two countries of the 14 polled where a minority of people said the government had handled Covid-19 well.*» (CNN); «*Moreover, **the United States** has pushed for more aggressive tactics to halt drug production. "If you don't spray you're not going to get rid of [drugs]," Trump told reporters during a White House meeting with Duque in March*». (CNN); «*The capstone of the Republican National Convention featured the Trump campaign again brazenly violating the norms of **the United States** by staging a political convention on the grounds of the White House*». (CNN); «*The final night of the RNC was a profoundly sad night for America, another lurch away from what*

used to be its reverence for democracy, and a reminder of why the 2020 election is an existential test for **the United States** as we know it, the America we still remember». (CNN); «But what was most damaging to truth and to the traditions and norms of this quadrennial process was not the words delivered, but the visual of the President of **the United States** delivering a political speech on the White House lawn». (CNN); «The conspiracy theories we will forget, but the visuals of a sitting President of **the United States** using the South Lawn for his most important campaign event of his presidency will leave lasting damage». (CNN); «A portion of the profits will go towards educating inner city kids and assisting elderly people in Black communities across **the United States**». (CNN); «Colorectal cancer is the third deadliest cancer among men and women in **the United States** -- after lung and prostate in men and lung and breast in women». (CNN); «The rate at which people are diagnosed with colorectal cancer in **the United States** is dropping among those 65 and older but rising in younger adults. (CNN); In **the United States**, and particularly in the states that made up the Confederacy, it often is impossible to disentangle the beauty of the surroundings from the» (CNN);» China has been expanding its influence efforts ahead of November 2020 to shape the policy environment **in the United States**, pressure political figures it views as opposed to China's interests, and deflect and counter criticism of China.» (CNN); «Moreover, **the United States** has pushed for more aggressive tactics to halt drug production». (CNN); «Social distancing appears to have been largely disregarded at Republican National Convention events in **the United States** this past week». (CNN); «Biden later recounted telling Poroshenko more bluntly **that the United States** would withhold a billion-dollar loan guarantee if action was not taken against Shokin». (Washington Post); «A growing share of people around the world see U.S. power and influence as a “major threat” to their country, and these views are linked with attitudes toward President Donald Trump and the **United States** as a whole». (Pew Research Center);» The person said some meetings were held outside **the United States**, including in Monaco, but the person did not know whether any were held in Ukraine». (Washington Post);» China has been

*expanding its influence efforts ahead of November 2020 to shape the policy environment in **the United States**, pressure political figures it views as opposed to China's interests, and deflect and counter criticism of China». (CNN); «**U.S. power and influence, in fact, is not seen as the top threat in any of the countries surveyed.** (Pew Research Center).*

Ще однією виявленою характерною рисою, широко поширеною в медіа дискурсі США, є поєднання емоційної та стилістично нейтральної лексики, а також спрощений синтаксис, властивий розмовній мові. Варто відзначити, що вживання тієї чи іншої лексики безпосередньо залежить від ситуації у світі й країні, якщо відбуваються якісь зміни, то вони відразу ж знаходять своє відбиття в лексиці в цілому і в семантиці слів. Саме за допомогою перерахованих прийомів досягається виразність і динамічність, властиві мові засобів масової інформації, а також яскравість і колоритність, яка приваблює інтерес потенційного читача, як, наприклад, у реченнях: «*McConnell: the Democratic Party 'doesn't want to improve life for middle **America***». (Washington Post); «*One of these days, you and I are going to spend our sunset years telling our children and our children's children what it once was like in **America** when men were free*». (CNN); «*One takeaway from this year's Republican National Convention is clear: **America** is a very dangerous and scary place*». (CNN); «*Some players had already been using their platforms to vocalize their calls for social justice as **America** reckons with racism and the deaths of Black Americans at the hands of police*». (CNN).

Детальне вивчення текстів газетних статей створює загальну картину сприйняття країни її населенням у всіх проявах. Утворення поняття «держава» складається як з позитивних моментів, так з негативних. Присутні експліцитні негативні і позитивні оцінки, які безпосередньо вказують на сильні й слабкі сторони держави.

Як правило, негативні характеристики створюються за допомогою нейтральних мовних засобів, які набувають негативного забарвлення в контексті і посилюються під впливом додаткових значень. Імпліцитно

складник оцінювання знаходить свій вияв у виборі і комбінуванні подій та фактів, узятих за основу статей. Відбувається навмисне замовчування або ж навпаки висвітлення певної інформації, яку необхідно надати масовій аудиторії, наприклад: «*The taxpayers of **America** are paying billions of dollars for the collection of intelligence -- and we, the people, should have the benefit, the knowledge that that intelligence brings.*» (CNN); «*Hanes' masks are made with three layers and moisture-wicking fabric – and, in partnership with Invisible People, the brand is donating 1 million masks to help protect homeless people across **America**, particularly in states with recent outbreaks.*» (CNN).

Насамперед держава позиціонує себе як могутня, надсильна країна. Концепт могутності (power) розкривається в наведених нижче фрагментах статей. Наприклад, «*the **United States** remains the most powerful country on earth, **America's** dynamic economy, its constitutional stability, **American** power increased over the past year, **American** businesses discovered new innovations, The economy continued its steady growth, unemployment fell to a pre-financial crisis low, **America's** strength*» (Washington Post); «*Despite these changes, U.S. power and influence still ranks below other perceived threats around the world.*» (Pew Research Center); «*Covid-19 is under control, Trump asserted, and **America** is reopening.*» (CNN); «***American** businesses discovered new innovations (Washington Post); I want every child in **America** to know that you are part of the most exciting and incredible adventure in human history.*» (CNN); «*America is the greatest and most exceptional nation in the history of the world.*» (CNN); «*Trump also said, “**America** has tested more than every country in Europe put together, and more than every nation in the Western Hemisphere combined.*» (CNN); «*And elected officials are held in such low regard that 55% of the public says “**ordinary Americans**” would do a better job of solving national problems.*» (Pew Research Center).

Більшість аналізованих нами статей було побудовано на прямому викладі фактів, а не на інтерпретації подій журналістами. Ми спостерігаємо

активне використання суспільно-політичної та професійної лексики, яка створює загальний фон оповіді та вказує на зростаючі можливості держави.

Також ми бачимо широке вживання якісно-оціночних за своєю семантикою прикметників, які є одним із способів вираження оціночного ставлення. У цілому складається позитивне враження, яке підкріплюється конкретними фактами, що підтверджують лідируючі позиції країни, її здатність до стабільного зростання і постійного поліпшення умов існування.

Наступною характеристикою є військова міць держави (*military power*). У статтях нерідко зустрічаються мовні одиниці, що підтверджують мілітаризований характер держави. Наприклад, *federal budget boosting military expenditure, military interest, long history of military rule, strong military elite, military operation, the military has often been a decisive political actor, Our beloved military, militarizing the military, making them the tool of the state, the military in control of the state's most powerful instrument, the military's increasing supremacy*.

На сьогодні США дійсно можуть похвалитися своєю військовою міццю і потужною армією, що знаходиться в повній бойовій готовності. Можливо, саме з цієї причини нерідко зустрічаються статті, присвячені військовій тематиці. У них часто вживаються спеціальні терміни, службовці для номінації процесів і дійових осіб. Зараз для США стало актуальним питання, пов'язане з політичним режимом у країні, з демократією, яка, на думку значної частини американців, перетворилася на уразливе місце і втратила свої колишні позиції.

Самі американці характеризують демократію, як *flawed democracy*, підкреслюючи свою невпевненість у тому, чи є демократія в країні. У статтях зустрічаються такі вирази, як: *full democracies has declined, The United States has been downgraded from a full democracy to a flawed democracy, democratic recession, problems with US democracy, longstanding problems of democracy in the US, a vindication of democracy, The United States is not a direct democracy, lower democracy rating*.

Наступною характерною тенденцією є зниження довіри державі з боку населення США (*erosion of trust in government*). Таке явище багато в чому пов'язане з сучасною політичною ситуацією в країні і конкретними людьми, представниками влади. У статтях зустрічаються такі вирази, як: *deep distrust in government, considerable cynicism about politics and elected officials, public's feelings about government run toward frustration, widespread cynicism, elected officials do not care about what people think.*

Ми спостерігаємо експліцитні негативні оцінки, які присутні в чималому обсязі, зумовлені останніми політичними рішеннями та подіями.

У статті, що висвітлює оцінку діяльності сучасних американських політиків, демонструється ще один яскравий приклад використання курсиву як екстралігвального засобу. У статті написано: *And elected officials are held in such low regard that 55% of the public says **ordinary Americans** would do a better job of solving national problems.* (CNN). Автор статті пише про те, що на сьогоднішній день діяльність політиків оцінюється настільки низько, що 55% опитаних заявили, що навіть «прості американці» краще впораються з рішенням національних проблем. Автор навмисно вживає словосполучення «прості американці», вказуючи на те, що простому народу краще відомі проблеми, які належить вирішувати політичним діячам, що вказує на ступінь виконання ними повноважень.

Ми спостерігаємо чергове невдоволення з боку населення ефективністю роботи політиків, які перебувають у апараті влади. Останнім часом така тенденція набирає все більших обертів і стає проблемою, яку держава повинна вирішити якомога швидше.

Наведені вище приклади підтверджують, що в країні знижується ступінь довіри людей своїй державі. Більш того, поступово зростають невдоволення, пов'язані з відзначенням у країні політики (*dissatisfaction with the policy*). Це відбивається в наступних фрагментах статей: *the public finds the government frustrating and badly managed, the government is doing a bad job, angry with government.*

Дається відкрита оцінка подій, що відбуваються, активно використовуються поєднання емоційної та стилістично нейтральної лексики, за допомогою якої найбільш яскраво передається ставлення населення країни до проведеної в країні політики.

Таким чином, США представляються нам могутньою державою, у розпорядженні якої знаходиться потужна армія. Однак усередині неї збільшуються невдоволення, пов'язані з політикою, відбувається зниження авторитету держави в очах громадян країни. Складається вельми суперечливий образ сильної держави, що займає провідні позиції на світовій арені, яка в той же час переживає серйозні внутрішні зміни.

Необхідно зазначити, що в газетних публікаціях синтаксис виконує не тільки комунікативну задачу, а й несе в собі естетичну функцію. Більш того, разом з іншими різними прийомами мовної експресії синтаксис бере участь у формуванні образів, а також відіграє важливу роль у передачі ставлення до дійсності, зображуваної в газетному тексті. В американських ЗМІ активно використовуються риторичні вигуки і запитання. Прийоми використовуються в статтях, де описують будь-які злободенні питання або ж дається критична оцінка якої-небудь події. Читачеві пропонують можливість самому поміркувати над поставленим питанням, а також ознайомитися з уже наявною інформацією і думками, присвяченими даній темі.

Для ілюстрації цього синтаксичного прийому нами були обрані статті, присвячені питанню політичному режиму в країні, що є актуальним питанням сьогодення. Населення США в буквальному сенсі розділилося на два табори. Одні вважають, що в країні сильна демократія, нітрохи не втратила свої колишні позиції, у той час як інші дотримуються думки, що політичний режим у країні зазнав значних змін. Велику кількість статей було присвячено цій тематиці (близько 35% від загального масиву статей про США), найбільш частими питаннями стали: *Is the United States of America a republic or a democracy?*, *Is the United States not a direct democracy? A form of democracy?*

Риторичні запитання дають читачеві можливість самому подумати над наявною проблемою, тим самим відбувається активне залучення уваги до описуваного предмету. Більш того, підвищується значимість події або явища, адже чим більшу кількість людей воно хвилює, тим більший розголос йому надається.

Ще одним частим синтаксичним прийомом є повтор, а саме повторення слова або словосполучення на початку речень. Найбільш частим повтор є на лексичному рівні. Даний прийом значно підсилює виразність і за рахунок логічного виділення акцентує увагу на конкретному фрагменті тексту. Наприклад, у статтях поширеними повторами є початок речень зі слів *America's strength ... America's strength ..., America's power ... America's power ..., America's constitutional system ... America's constitutional system*. Йде перерахування значущих характеристик, у результаті чого їм надається особливе місце в тексті. Так, на сильних рисах, які є у держави, акцентується увага.

Таким чином, синтаксичні засоби дискурсивного конструювання вживаються в основному для залучення уваги до тексту, у якому, на думку автора, знаходиться важлива деталь розповіді чи ж прихований сенс, у результаті чого виявляються характерні особливості способу описуваного предмета.

Також у межах дослідження було виявлено, що в американському медіадискурсі часто вживають графічні й візуальні засоби. Як основні невербальні засоби використано шрифти і підкреслення, завдяки яким виробляється виділення ключових моментів у тексті, які зберігають в собі додаткову інформацію, що імпліцитно представлена в даному фрагменті тексту. В одній зі статей, присвячених суперечностям між двома політичними партіями, активно використовується графічне виділення окремих фрагментів тексту. Розглянемо конкретний приклад: «*When you're committed to a fundamentally false narrative about government and the economy,*

as almost the whole Republican Party now is, facing up to facts becomes an act of political disloyalty» (CNN).

Йдеться про те, що Республіканська партія поширює фундаментально неправдиву інформацію про уряд і економічну ситуацію в країні, що можна назвати фактом політичної нелояльності. Автор навмисно робить акцент на словосполученні «помилкова розповідь», показуючи тим самим існуючі протиріччя між баченням ситуації в країні демократами і республіканцями.

Ще однією раніше актуальною темою для американських ЗМІ залишається питання про справедливість проведених в країні виборів. Увага журналістів акцентується на тому, що вибори повинні бути чесними. В одній зі статей пишеться: *«To be truly democratic, elections have to be both free and fair. Fairness requires that electoral contests take place on a level playing field, yet in the past two decades that field has become dangerously tilted by the influence of campaign funding.» (CNN).* Йдеться про те, що вибори повинні бути вільними і справедливими. Справедливість має на увазі, що виборчі змагання будуть проходити на рівних умовах, однак в останні два десятиліття ця галузь зазнала впливу фінансування кампанії. Автор статті виділяє курсивом сполучник «і», щоб показати нерозривний зв'язок між прикметниками «вільний» і «справедливий». Два цих критерії є невід'ємним складником виборів. У результаті такого графічного виділення увага читача фокусується саме на цій ідеї. У тексті закладається інформація про те, що вибори можуть вважатися справедливими тільки за умови дотримання даних параметрів.

Виділення окремих слів оповіді курсивом в більшості випадків несе в собі імпліцитну інформацію, яку хоче донести до читачів автор статті. І ще один яскравий приклад тому підтвердження: *«Convention dictates that, once in office, a president has a particular responsibility to speak carefully and honestly: the word of the White House should be its bond. Whatever looseness might be allowed a candidate is supposed to disappear once the oath is sworn: you can campaign in fibs, but must govern in truth. Of course, Trump's predecessors have,*

more than once, famously fallen below that high standard. But they always strained and stretched to at least seem truthful. They made an effort, however contorted, to avoid an overt lie. That was the norm» (CNN).

Автор статті наголошує на слові *seem*, тим самим приховано натякаючи, що люди, які стоять при владі, не завжди виконують свої передвиборчі обіцянки. І ця обставина є, дійсно, хвилюючою проблемою, оскільки для багатьох людей це стало нормою. Ставиться питання про чесність і порядність людей, у чиїх руках зосереджена влада. І як ми бачимо, для США це питання стає все більш актуальним і хвилюючим і пов'язане з образом США для американців.

Таким чином, екстралінгвальні засоби конструювання образу, представлені шрифтами і підкресленнями, необхідні для виділення певних фрагментів тексту з метою вказівки на додаткову інформацію, приховують за нейтральними мовними одиницями певну інформацію. Приховані смисли допомагають краще зрозуміти сучасну ситуацію, що склалася в США і надати найбільш точну характеристику, необхідну для конструювання образу держави.

З перерахованих вище прикладів випливає, що в американських засобах масової інформації США позиціонуються як держава, яка стоїть на сторожі міжнародної безпеки, проте не позбавлена внутрішніх суперечок.

2.3. Національно-культурна специфіка образів мовної свідомості українців та американців (за результатами психолінгвістичного експерименту)

Для виявлення образів мовної свідомості, що стоять за стимулами БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND, у роботі проведено вільні асоціативні експерименти з носіями української та англійської мов у кожній із зазначених країн.

Збір експериментального матеріалу здійснено за допомогою анкетування представників двох національно-мовних груп. Це були

мешканці України та США 17-60 років, переважна більшість яких є жінки (Україна: 60% жінок та 40% чоловіків; США: 52% жінок та 48% чоловіків).

Асоціативні експерименти було проведено протягом 2019 року (в Україні респонденти виявилися мешканцями таких населених пунктів: Київ, Біла Церква, Бориспіль, Одеса, Бровари, Іванків, Софіївська Борщагівка, Вишгород, Коростишів, Рівне, Стебник, Макарів, Красне; а в США – таких: Нью Йорк, Хемпстед, Едісон, Принстон).

Уся необхідна для проведення вільного асоціативного експерименту документація (інструкція експериментатору, щоденник експериментатора, анкети) представлена у Додатках А-В наприкінці роботи.

Респондентам було запропоновано відповісти на кожний стимул у списку першим словом, що спало їм на думку (Додаток А). Кожен учасник експерименту вказував свої особисті дані: стать, вік та місце постійного проживання. Експеримент проведено зі 100 респондентами – носіями української мови, зі 100 респондентами – носіями англійської мови.

Для аналізу асоціативного поля обрано (слідом за Оленою Генадіївною Свинчуковою) логіко-понятійну модель основних компонентів рівнів свідомості Олексія Вікторовича Іванова, що дало можливість розподілити реакції за чотирма секторами: тілесно-перцептивним, логіко-понятійним, ціннісно-смісловим та емоційно-афективним.

Ціннісно-смісловий (IV)	Логіко-понятійний (II)
Емоційно-афективний (III)	Тілесно-перцептивний (I)

До I сектору (тілесно-перцептивного) віднесено реакції на позначення відчуттів, конкретних уявлень, за допомогою яких людина отримує первинну інформацію про світ, власне тіло у взаємозв'язку з іншими тілами. Тут індивід формує картину реальності, забезпечуючи задоволення базових потреб і діяльності. (Іванов, 1994).

До II сектору (логіко-понятійного) належать реакції, що позначають загальні поняття, аналітико-синтетичні мисленнєві операції, логічні докази. В даному секторі свідомість при формуванні реакцій опирається не на відчуття,

образи, а на «мощь философских категорий и абстракций различного уровня, существующих в виде языковых терминов» (Иванов, 1994).

Сектори I і II формують зовнішньопізнавально складову свідомості, де суб'єктивно-особистісні та ціннісно-сміслові компоненти перебувають в латентному стані.

До III сектору (емоційно-афективного) включено реакції, що позбавлені безпосереднього зв'язку з зовнішнім предметним світом. До них відносяться переживання, спогади, емоції, насолода, симпатія, любов тощо.

До IV сектору (ціннісно-сміслового) віднесено реакції, які відображають вищі мотиви діяльності і духовного розвитку особистості, а також здатність фантазувати та творчо розуміти фантазії, продукти уяви. Тут виступає цінність, як форма узгодження предметної діяльності з духовними цілями і смислами.

Сектори III і IV утворюють ціннісно-емоційну складову свідомості, де в якості предмета пізнання виступає власне «я», а також продукти творчої саморегуляції у вигляді гуманітарно-символічних утворень.

Реакції, отримані в ході вільного асоціативного експерименту, утворюють асоціативне поле з ядром та периферією. До ядра відносимо високочастотні реакції, до периферії низькочастотні.

2.3.1. Формування образу Батьківщини в мовній свідомості носіїв української мови

Після систематизації отриманих даних за логіко-понятійною моделлю А.В. Іванова було отримано наступні результати до слова-стимулу БАТЬКІВЩИНА:

Ціннісно-смісловий	Логіко-понятійний
перемога 4 (4%)	рідна 11 (11%)
війна 3 (3%)	матір 6 (6%)
вільна 2 (2%)	єдина 5 (5%)

героїзм 2 (2%)	Україна 5 (5%)
захист 2 (2%)	моя 3 (3%)
міграція 2 (2%)	красива природа 2 (2%)
бідність 1 (1%)	мальовнича 2 (2%)
історія 1 (1%)	незалежна 2 (2%)
патріотизм 1 (1%)	неповторна 2 (2%)
свобода 1 (1%)	рідна душа 1 (1%)
сила 1 (1%)	
Емоційно-афективний	Тілесно-перцептивний
гордість 4 (4%)	місце, де я живу 15 (15%)
відданість 2 (2%)	дім 7 (7%)
беззахисність 1 (1%)	домівка 3 (3%)
відповідальність 1 (1%)	державна 2 (2%)
відсталість 1 (1%)	гори 1 (1%)
невдачі 1 (1%)	озера 1 (1%)
	поля 1 (1%)
	річки 1 (1%)

Спостерігаємо наступний розподіл обсягу реакцій за секторами:

логіко-понятійний сектор – 39%;

тілесно-перцептивний – 31%;

ціннісно-смісловий – 20%;

емоційно-афективний – 10%.

Це свідчить про те, що логіко-понятійний сектор займає найбільший відсоток – 39%, тому що, як ми бачимо, респонденти вказували найбільше загальних слів, які використовуються повсякденно до слова-стимулу БАТЬКІВЩИНА.

Емоційно-афективний сектор займає найменший відсоток – 10%. Хочемо зазначити, що в логіко-понятійному секторі всі відповіді є позитивними стосовно слова-стимулу БАТЬКІВЩИНИ. Для респондентів

Батьківщина – Україна, яка є незалежною та неповторною, з мальовничою та красивою природою. Батьківщина – це матір, яка є єдиною та рідною душею. На противагу цьому сектору ми бачимо, що в емоційно-афективному секторі є відсоток позитивних слів (7%) – *гордість* 4 (4%), *відданість* 2 (2%), *відповідальність* 1 (1%), що визначають Батьківщину, як дружню та привітну, та негативних (3%) – *відсталість* 1 (1%), *невдачі* 1 (1%), *беззахисність* 1 (1%). Присутність негативних ввідповідей можна пояснити, якщо зазирнути до ціннісно-смиислового сектору – *перемога* 4 (4%), *війна* 3 (3%), *вільна* 2 (2%), *героїзм* 2 (2%), *захист* 2 (2%), *міграція* 2 (2%), *бідність* 1 (1%), *історія* 1 (1%), *патріотизм* 1 (1%), *сила* 1 (1%), *свобода* 1 (1%). Тобто 3% негативних ввідповідей в емоційно-афективному секторі, та і взагалі низький відсоток цього сектору ми пояснюємо тим, що українці живуть у період війни, а як ми знаємо, роки війни завжди є не простими, у ці роки переважає бідність, міграція за кращим життям.

Цілком очевидним є той факт, що до тілесно-перцептивного сектору віднесено – *місце, де я живу* 15 (15%), *дім* 7 (7%), *домівка* 3 (3%), *державна* 2 (2%), *поля* 1 (1%), *річки* 1 (1%), *гори* 1 (1%), *озера* 1 (1%). Оскільки ці слова є джерелом, яке людина бачить, відчуває вже з першого дня народження; це те, що формує картину реальності людини.

Проведений аналіз даних експерименту дозволив виділити найбільш регулярні ознаки БАТЬКІВЩИНИ, що мають цінність у свідомості українців. Так, ядро асоціативного поля слова-стимулу БАТЬКІВЩИНА складають слова – *місце, де я живу* 15 (15%), *рідна* 11 (11%), *дім* 7 (7%), *матір* 6 (6%), *єдина* 5 (5%), *Україна* 5 (5%), *гордість* 4 (4%), *перемога* 4 (4%), *війна* 3 (3%), *моя* 3 (3%), *домівка* 3 (3%). Разом: 66.

Периферію асоціативного поля слова-стимулу БАТЬКІВЩИНА складають ввідповіді – *державна* 2 (2%), *відданість* 2 (2%), *вільна* 2 (2%), *героїзм* 2 (2%), *захист* 2 (2%), *міграція* 2 (2%), *красива природа* 2 (2%), *незалежна* 2 (2%), *неповторна* 2 (2%), *мальовнича* 2 (2%), *поля* 1 (1%), *річки* 1 (1%), *гори* 1 (1%), *озера* 1 (1%), *відповідальність* 1 (1%), *відсталість* 1

(1%), невдачі 1 (1%), беззахисність 1 (1%), бідність 1 (1%), історія 1 (1%), патріотизм 1 (1%), сила 1 (1%), свобода 1 (1%), рідна душа 1 (1%). Разом: 34.

Найпоширенішею асоціацією є *місце, де я живу* (15%).

Проаналізуємо результати, отримані до слова-стимулу УКРАЇНА (за логіко-понятійною моделлю А.В. Іванова):

Ціннісно-смісловий	Логіко-понятійний
війна 6 (6%)	незалежна 21 (21%)
вільна 3 (3%)	рідна 16 (16%)
бідність 1 (1%)	єдина 6 (6%)
загибель 1 (1%)	найкраща 5 (5%)
перемога 1 (1%)	співуча 4 (4%)
слава 1 (1%)	сильна 3 (3%)
	квітуча 2 (2%)
	красива 2 (2%)
	багата 1 (1%)
	дорога 1 (1%)
	моя 1 (1%)
	наша 1 (1%)
	прогресивна 1 (1%)
	слабка 1 (1%)
	талановита 1 (1%)
Емоційно-афективний	Тілесно-перцептивний
відсталість 2 (2%)	дім 12 (12%)
шанування 1 (1%)	суверенна 6 (6%)

У висновку ми маємо:

логіко-понятійний сектор – 66%;

тілесно-перцептивний сектор – 18%;

ціннісно-смісловий сектор – 13%;

емоційно-афективний сектор – 3%.

Не можна не прийняти до уваги, що розподіл секторів слова-стимулу УКРАЇНА є таким самим, як і розподіл секторів БАТЬКІВЩИНА, відмінність полягає у відсотковому складі.

Як ми можемо помітити, логіко-понятійний сектор лідирує з помітним значенням – 66%. Це можна пояснити тим, що чуучи слово-стимул УКРАЇНА, у свідомості респондентів відразу постають абстракції різного рівня, яка вона – Україна – для них. Слід підкреслити, що в асоціаціях даного сектору поряд з відсотком позитивних реакцій (65%) – *незалежна 21 (21%), рідна 16 (16%), єдина 6 (6%), найкраща 5 (5%), співуча 4 (4%), сильна 3 (3%), красива 2 (2%), квітуча 2 (2%), талановита 1 (1%), дорога 1 (1%), прогресивна 1 (1%), багата 1 (1%), моя 1 (1%), наша 1 (1%),* присутній відсоток негативної реакції – *слабка 1%*. Таку ж саму тенденцію ми можемо прослідкувати ще у двох секторах: емоційно-афективному, де позитивний відсоток (1%) – *шанування (1%)* та негативний відсоток (2%) – *відсталість (2%)*; та ціннісно-смісловому секторі, де позитивний відсоток (4%) – *вільна 3 (3%), перемога 1 (1%), слава 1 (1%)* та негативний відсоток (8%) – *війна 6 (6%), бідність 1 (1%), загибель 1 (1%)*. Отже, деякі реакції до слова БАТЬКІВЩИНА прослідковуються і в реакціях до слова УКРАЇНА. Однакові та схожі слова варіюються за політичною тематикою, у зв'язку з подіями військової історії, героїчним минулим країни найчастіше повторюються наступні слова: *війна (9), вільна (5), перемога (5), героїзм(2), бідність (2), патріотизм (1)*. Стосовно тілесно-перцептивного сектору можемо сказати, що Україна – це суверенна держава, яка має чітко визначену територію, яка не залежить від інших держав і є домом для багатьох громадян і не лише України.

Ядро асоціативного поля слова-стимулу УКРАЇНА прослідковуємо в наступних реакціях – *незалежна 21 (21%), рідна 16 (16%), дім 12 (12%), суверенна 6 (6%), єдина 6 (6%), війна 6 (6%), найкраща 5 (5%), співуча 4 (4%), сильна 3 (3%), вільна 3 (3%)*. Разом: 82.

Периферію асоціативного поля слова-стимулу УКРАЇНА формують наступні реакції – *красива 2 (2%), квітуча 2 (2%), відсталість 2 (2%), шанування 1 (1%), талановита 1 (1%), дорога 1 (1%), прогресивна 1 (1%), багата 1 (1%), слабка 1 (1%), моя 1 (1%), наша 1 (1%), бідність 1 (1%), перемога 1 (1%), слава 1 (1%), загибель 1 (1%)*. Разом: 18.

Найпоширенішою асоціацією є *незалежна (21%)*.

Ще одне слово-стимул, яке ми взяли до уваги – РІДНИЙ КРАЙ, також аналізуємо за аналогією (за логіко-понятійною моделлю А.В. Іванова):

Ціннісно-смісловий	Логіко-понятійний
чистий 10 (10%) затишний 6 (6%) родючий 4 (4%) мирний 1 (1%)	мій 21 (21%) мальовничий 7 (7%) теплий 4 (4%) багатий 2 (2%) квітучий 2 (2%) колосистий 2 (2%) сімейний 2 (2%) заворожуючий 1 (1%) найкращий 1 (1%) улюблений 1 (1%)
Емоційно-афективний	Тілесно-перцептивний
милий 6 (6%) рідний 2 (2%) барвистий 1 (1%) вільний 1 (1%) найрідніший 1 (1%) неповторний 1 (1%)	Київ 8 (8%) дім 5 (5%) борщ 2 (2%) вареники 2 (2%) вишиванка 2 (2%) красиві дівчата 2 (2%) місце, де добре 1 (1%) сало 1 (1%) Україна 1 (1%)

Фіксуємо наступний розподіл:

логіко-понятійний сектор – 43%;

тілесно-перцептивний сектор – 24%;

ціннісно-смісловий сектор – 21%;

емоційно-афективний сектор – 12%.

Зазначимо, що на відміну від результатів аналізу асоціативних полів слів-стимулів БАТЬКІВЩИНА та УКРАЇНА, у цьому розподілі значення варіюються в не далеких межах одне від одного. Також, взявши всі відповіді респондентів до слова-стимулу РІДНИЙ КРАЙ, можна побачити, що відсотку негативних відповідей немає.

Модель розподілу така ж, як і в попередніх аналізах, відмінність полягає у відсотковому співвідношенні. Беручи до уваги логіко-понятійний сектор, що складає 43%, ми бачимо ті абстракції асоціацій, які відразу виникають у респондентів у думках, а саме РІДНИЙ КРАЙ – *сімейний 2 (2%)*, адже все починається з сім'ї, *колосистий 2 (2%)* та *квітучий 2 (2%)* – неможливо уявити життя без українського колосу, квітучих та мальовничих полів. Пов'язуючи даний сектор з тілесно-перцептивним, ми побачимо, що суб'єктивно-особистісні та ціннісно-сміслові перебувають у взаємозв'язку. Звісно, РІДНИЙ КРАЙ – це *місце, де добре 1 (1%)*, *Україна 1 (1%)*, для когось – це *Київ 8 (8%)*, тому що він/вона тут народилися. РІДНИЙ КРАЙ – це традиції нашого народу: *борці 2 (2%)*, *вишиванка 2 (2%)*, *вареники 2 (2%)*, *сало 1 (1%)*; як же без *красивих дівчат 2 (2%)*.

Пов'язуючи емоційно-афективний та ціннісно-смісловий сектори, незважаючи на те, що немає негативних відповідей, але є те, що хвилює, а саме думка про *вільний 1 (1%)* та *мирний 1 (1%)* РІДНИЙ КРАЙ.

Ядро асоціативного поля слова-стимулу РІДНИЙ КРАЙ впливає в поданому порядку – *мій 21 (21%)*, *чистий 10 (10%)*, *Київ 8 (8%)*, *мальовничий 7 (7%)*, *затишний 6 (6%)*, *милий 6 (6%)*, *дім 5 (5%)*, *родючий 4 (4%)*, *теплий 4 (4%)*. Разом: 71.

Периферію складають – *рідний* 2 (2%), *борщ* 2 (2%), *вишиванка* 2 (2%), *вареники* 2 (2%), *красиві дівчата* 2 (2%), *багатий* 2 (2%), *квітучий* 2 (2%), *колосистий* 2 (2%), *сімейний* 2 (2%), *заворожуючий* 1 (1%), *улюблений* 1 (1%), *найкращий* 1 (1%), *мирний* 1 (1%), *неповторний* 1 (1%), *найрідніший* 1 (1%), *вільний* 1 (1%), *барвистий* 1 (1%), *місце, де добре* 1 (1%), *Україна* 1 (1%), *сало* 1 (1%). Разом: 29.

Найпоширенішою асоціацією є *мій* 21 (21%).

Таким чином, слова-стимули БАТЬКІВЩИНА, УКРАЇНА та РІДНИЙ КРАЙ мають ряд характеристик, які ми об'єднали в окремі сектори (тілесно-перцептивний, логіко-понятійний, ціннісно-смысловий та емоційно-афективний).

Негативними характеристиками є: *війна* 6 (6%), *відсталість* 3 (3%), *невдачі* 1 (1%), *беззахисність* 1 (1%), *слабка* 1%, *бідність* 1 (1%), *загибель* 1 (1%), їхня частота повторення невелика. Позитивні асоціації більш варіативні порівняно з негативними: *незалежна* 21 (21%), *рідна* 16 (16%), *єдина* 6 (6%), *найкраща* 5 (5%), *співуча* 4 (4%), *сімейний* 2 (2%), *заворожуючий* 1 (1%), *улюблений* 1 (1%) *тощо*. Перевага позитивних асоціацій свідчить про позитивне сприйняття Батьківщини, яка характеризується як будинок, простір комфортного і захищеного життя.

Проведений аналіз експериментального матеріалу дозволив виділити найбільш регулярні ознаки БАТЬКІВЩИНИ – *місце, де я живу* (15%), УКРАЇНИ – *незалежна* (21%) та РІДНОГО КРАЮ – *мій* 21 (21%).

Лексикографічне значення Батьківщини – «держава, у якій людина народилася», вербалізоване назвою країни, у якій респонденти проживають, і актуалізує ознаку БАТЬКІВЩИНИ «Україна як місце народження і проживання, де розмовляють рідною мовою».

Отже, для української мовної свідомості реалія «Батьківщина» – зосередження життєвих цінностей, єдності сім'ї і роду. Батьківщина починається з рідної домівки і сім'ї, звідки відчуття родинної близькості переноситься на рідний край, а потім і рідну країну.

2.3.2. Формування образу Батьківщини в мовній свідомості американців

У процесі обробки відповідей респондентів-американців (за логіко-понятійною моделлю А.В. Іванова) на слово-стимул MOTHERLAND перед нами постає розподіл відповідей за секторами в такому вигляді:

Ціннісно-смісловий	Логіко-понятійний
patriotism 10 (10%) freedom 2 (2%) protection 2 (2%)	mother 15 (15%) friends 8 (8%) family 5 (5%) parents 4 (4%) relatives 2 (2%) childhood 1 (1%)
Емоційно-афективний	Тілесно-перцептивний
love 16 (16%) pride 5 (5%) happiness 2 (2%)	home 16 (16%) birth 7 (7%) land 3 (3%) country 2 (2%)

Звідси слідує:

логіко-понятійний сектор – 35%;

тілесно-перцептивний сектор – 28%;

емоційно-афективний сектор – 23%.

ціннісно-смісловий сектор – 14%;

За даними дослідження спостерігаємо, що розрив у відсотках між секторами невеликий. Найбільшу кількість відсотків набрав логіко-понятійний сектор – *mother 15 (15%), friends 8 (6%), family 5 (5%), parents 4 (4%), relatives 2 (2%), childhood 1 (1%)*. Даний сектор слід пов'язати з тілесно-перцептивним сектором, який йде поряд з ним – *home 16 (16%), birth 7 (7%), land 3 (3%), country 2 (2%)*. У поданих секторах немає негативних

реакції, можемо прослідкувати, що первинну інформацію для респондентів становило народження в своїй країні, на своїй рідній землі, у своїй домівці. Респонденти використовують слова батьки, мама, сім'я, друзі, родичі, дитинство, адже все це є тими речами, з якими людина стикається, як тільки з'являється на світ. Усі ці речі є рідними з першого дня народження.

Говорячи про ціннісно-смісловий – *patriotism 10 (10%), protection 2 (2%), freedom 2 (2%)* та емоційно-афективний – *love 16 (16%), pride 5 (5%), happiness 2 (2%)*, можна теж казати, що вони взаємо пов'язані. Тут задіяні слова з політичної сфери такі, як патріотизм, захист, свобода, що впливає у позитивні відповіді в емоційно-афективному секторі любов, щастя та гордість.

Ядро асоціативного поля слова-стимулу MOTHERLAND складають асоціації – *home 16 (16%), love 16 (16%), mother 15 (15%), patriotism 10 (10%), friends 8 (8%), birth 7 (7%), family 5 (5%), pride 5 (5%), parents 4 (4%), land 3 (3%)*. Разом: 89.

Периферію асоціативного поля слова-стимулу MOTHERLAND прослідковуємо в асоціаціях – *protection 2 (2%), freedom 2 (2%), happiness 2 (2%), relatives 2 (2%), country 2 (2%), childhood 1 (1%)*. Разом: 11.

Найпоширенішими асоціаціями є *love 16 (16%), home 16 (16%)*.

Проведемо аналіз слова-стимулу THE USA (за логіко-понятійною моделлю А.В. Іванова):

Ціннісно-смісловий	Логіко-понятійний
patriotism 5 (5%)	Motherland 10 (10%)
defense 4 (4%)	mother 6 (6%)
heroism 3 (3%)	friends 3 (3%)
power 3 (3%)	childhood 2 (2%)
debt 2 (2%)	relatives 2 (2%)
history 2 (2%)	president 1 (1%)
poverty 2 (2%)	soldiers 1 (1%)

<p>strength 2 (2%) freedom 1 (1%) coercion 1 (1%) corruption 1 (1%) protection 1 (1%) victory 1 (1%)</p>	
Емоційно-афективний	Тілесно-перцептивний
<p>pride 9 (9%) love 8 (8%) backwardness 2 (2%) honor 2 (2%) respect 2 (2%) confidence 1 (1%) courage 1 (1%) dignity 1 (1%) justice 1 (1%) loyalty 1 (1%) responsibility 1 (1%) stability 1 (1%)</p>	<p>home 11 (11%) birth 2 (2%) country 2 (2%) land 2 (2%)</p>

Спостерігаємо наступний розподіл обсягу реакцій за секторами:

емоційно-афективний – 30%;

ціннісно-смісловий – 28%;

логіко-понятійний сектор – 25%;

тілесно-перцептивний – 17%.

Отже, що за даними аналізу асоціацій на слово-стимул THE USA емоційно-афективний сектор – *pride 9 (9%), love 8 (8%), backwardness 2 (2%), honor 2 (2%), respect 2 (2%), confidence 1 (1%), stability 1 (1%), justice 1 (1%), loyalty 1 (1%), dignity 1 (1%), courage 1 (1%), responsibility 1 (1%)* та ціннісно-

смісловий сектор – *patriotism* 5 (5%), *defense* 4 (4%), *heroism* 3 (3%), *poverty* 2 (2%), *strength* 2 (2%), *history* 2 (2%), *debt* 2 (2%), *power* 3 (3%), *corruption* 1 (1%), *coercion* 1 (1%), *freedom* 1 (1%), *victory* 1 (1%), *protection* 1 (1%) посідають перші позиції. Крім того, у даних секторах є відсоток позитивних реакцій та негативних: емоційно-афективний сектор (позитивні реакції 28%) – *pride* 9 (9%), *love* 8 (8%), *honor* 2 (2%), *respect* 2 (2%), *confidence* 1 (1%), *stability* 1 (1%), *justice* 1 (1%), *loyalty* 1 (1%), *dignity* 1 (1%), *courage* 1 (1%), *responsibility* 1 (1%); емоційно-афективний сектор (негативні реакції 2%) – *backwardness* 2 (2%); ціннісно-смісловий сектор (позитивні реакції 22%) – *patriotism* 5 (5%), *defense* 4 (4%), *heroism* 3 (3%), *strength* 2 (2%), *history* 2 (2%), *power* 3 (3%), *refedom* 1 (1%), *victory* 1 (1%), *protection* 1 (1%); ціннісно-смісловий сектор (негативні реакції 6%) – *poverty* 2 (2%), *debt* 2 (2%), *corruption* 1 (1%), *coercion* 1 (1%). Незважаючи на те, що на слово-стимул MOTHERLAND респонденти давали позитивні відповіді, що розміщено в цих секторах, наразі ми бачимо, що частина реакцій на слово-стимул THE USA все ж мають негативний зміст стосовно своєї держави, а саме через бідність, борги, корупцію, примус, відсталість.

Аналізуючи логіко-понятійний сектор – *motherland* 10 (10%), *mother* 6 (6%), *friends* 3 (3%), *relatives* 2 (2%), *childhood* 2 (2%), *president* 1 (1%), *soldiers* 1 (1%) та тілесно-перцептивний – *home* 11 (11%), *birth* 2 (2%), *country* 2 (2%), *land* 2 (2%) ми не бачимо жодних негативних відповідей. Для респондентів слово-стимул THE USA, як і слово-стимул MOTHERLAND, насамперед є рідною домівкою, місцем, де ти народився, де є друзі, батьки та родичі. Крім того, з'являються нові асоціації, як *президент* та *солдати*, тому можна казати, що слово-стимул THE USA є більш формальним, аніж слово-стимул MOTHERLAND, оскільки воно викликає не теплі почуття, думки, а асоціації політичного спрямування, проблем.

Ядро асоціативного поля слова-стимулу THE USA складає є ряд асоціацій – *home* 11 (11%), *Motherland* 10 (10%), *pride* 9 (9%), *love* 8 (8%),

mother 6 (6%), *patriotism* 5 (5%), *defense* 4 (4%), *heroism* 3 (3%), *power* 3 (3%), *friends* 3 (3%). Разом: 62.

Периферію цього поля слова-стимулу THE USA формують асоціації – *poverty* 2 (2%), *strength* 2 (2%), *history* 2 (2%), *debt* 2 (2%), *relatives* 2 (2%), *childhood* 2 (2%), *backwardness* 2 (2%), *honor* 2 (2%), *respect* 2 (2%), *birth* 2 (2%), *country* 2 (2%), *land* 2 (2%), *confidence* 1 (1%), *stability* 1 (1%), *justice* 1 (1%), *loyalty* 1 (1%), *dignity* 1 (1%), *courage* 1 (1%), *responsibility* 1 (1%), *president* 1 (1%), *soldiers* 1 (1%), *corruption* 1 (1%), *coercion* 1 (1%), *freedom* 1 (1%), *victory* 1 (1%), *protection* 1 (1%). Разом: 38.

Найпоширенішою асоціацією є *home* 11 (11%).

Характерно, що асоціації зі словом *mother* 21 (21%) є другими за частотою згадування після слова *home* 26 (26%) в анкетах. Зв'язок даного поняття з жіночим образом на сьогодні, як і раніше, актуальний, але в той же час він свідчить про стереотипність образу Батьківщини.

Отже, більшість респондентів асоціює MOTHERLAND з домівкою. У даному контексті «Дім» розуміється як спільнота людей, що живуть разом, Батьківщина – загальний для багатьох людей будинок. Будинок як велика сім'я. У цій групі є вживання *relatives* 4 (4%), *parents* 4 (4%), як головні мешканці одного великого будинку. Для частини учасників експерименту «Батьківщина» – синонім «Держави», співвідноситься з певним політичним і державним устроєм. Батьківщина пов'язана у свідомості американців більше зі структурою, організацією, тобто емоційна, душевна і духовна сфери на другому плані.

2.3.3. Спільне й відмінне в образах мовної свідомості українців та американців

Виявляючи спільне та відмінне в образах Батьківщини в мовній свідомості українців та американців, необхідно зазначити, що зв'язок Батьківщини і духовної сфери в американців виявлений дуже невеликий, порівняно з іншими групами асоціацій. Це може говорити про те, що

духовність образу Батьківщини практично зникла, поступившись місцем соціальної домінанті.

Батьківщина американцями розуміється насамперед як політична організація, і тільки потім виникають асоціації, співвідносні з душевною і духовною сферами, із внутрішнім світом людини, з культурою і мистецтвом. Таким чином, можна зафіксувати наявність розриву побутового і духовного аспектів поняття «Батьківщина» в американських респондентів.

У розуміння Батьківщини українці вкладають патріотичні почуття. Такі поняття, як *сила, героїзм, силу, честь, гідність*, формують особливе уявлення про Батьківщину як про джерело гордості і поваги. Поняття Вітчизна, Батьківщина постають як особлива національна цінність.

Спільним для українців та американців щодо поняття «Батьківщина» як «Дома» є емоційно забарвлені слова-асоціації. Це позитивні асоціації, що представляють Батьківщину як місце дружнього проживання народів, окремих людей, де немає місця екстремізму, оскільки поняття «Батьківщина» пов'язане з такими поняттями, як *друзі, рідні, сімейне вогнище / family, friends*.

При цьому, розглядаючи культурні відмінності в операціоналізації даних понять, необхідно підкреслити велику структурованість семантичного поля концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND у американських студентів порівняно з українськими. Асоціативний ряд у вербальній репрезентації концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND містить компоненти, що відображають емоційні та когнітивні категорії досліджуваного концепту.

Таким чином, можна зробити висновок, що семантичний простір концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND наповнений наступними категоріями: *сім'я, любов, діти, будинок, сонце, щастя*.

Негативні характеристики в українців: *війна 6 (6%), відсталість 3 (3%), невдачі 1 (1%), беззахисність 1 (1%), слабка 1%, бідність 1 (1%), загибель 1 (1%)*, а в американців: *backwardness 2 (2%), poverty 2 (2%), debt 2 (2%), corruption 1 (1%), coercion 1 (1%)*. Позитивні асоціації, що вказують на емоційний настрій і почуття, більш варіативні порівняно з негативними.

Найпоширеніша асоціація – в українців: БАТЬКІВЩИНА – *місце, де я живу* (15%), УКРАЇНА – *незалежна* (21%) та РІДНИЙ КРАЙ – *мій* 21 (21%); американців – MOTHERLAND *love* 16 (16%), THE USA – *home* 11 (11%).

У висновку відзначимо вплив мовних особливостей на формування картини світу суб'єкта. Не тільки культурно-історичні факти, але також і мова значною мірою визначають або трансформують наше розуміння дійсності. Мова – потужне громадське знаряддя, яке формує людський потік в етнос, який утворює націю через збереження і передачу культури, традицій, суспільної самосвідомості даного мовного колективу.

Висновки до розділу 2

У ході психолінгвістичного дослідження було виявлено, що слова-стимули БАТЬКІВЩИНА, УКРАЇНА та РІДНИЙ КРАЙ; MOTHERLAND та THE USA мають ряд характеристик, які були об'єднані в окремі сектори (тілесно-перцептивний, логіко-понятійний, ціннісно-смісловий та емоційно-афективний за логіко-понятійною моделлю А.В. Іванова).

Відзначивши ряд позитивних ознак та незначну частину негативних ознак, можемо вказати на те, що українці-респонденти та американці-респонденти ставляться до своєї Батьківщини по-своєму. Це залежить від культурно-історичних фактів, мови, а також розуміння дійсності. Можемо стверджувати, що як українці, так і американці сприймають Батьківщину як домівку, як місце, де вони народилися. Про це свідчить сумарна кількість відповідей українців *дім* 24 (24%) та американців *home* 26 (26%). Те, що українці та американці поважають свою Батьківщину – це факт, оскільки є лише малий відсоток кількості негативних відповідей: українців 15% та американців 9%. Проте українці відносяться до Батьківщини більше з емоціями, на відміну від американців, у яких емоційна сфера є на другому плані.

У газетних публікаціях синтаксис виконує не тільки комунікативну задачу, а й має естетичну функцію. Більш того, разом з іншими різними

прийомами мовної експресії синтаксис бере участь у формуванні образів, а також відіграє важливу роль у передачі ставлення до дійсності, зображуваної в газетному тексті.

У другому розділі був проведений аналіз лінгвістичних та екстралінгвальних засобів, представлених у сучасній українській та американській пресі, яка є невід'ємною складовою дискурсивного конструювання образу Батьківщини. Також нами було виявлено головні складники образу держави, актуальні на даний період часу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У когнітивній парадигмі наукового знання, орієнтованого на всебічне вивчення феномена людського знання, процесів його отримання, обробки, зберігання та передачі, особливу важливість набувають дослідження, спрямовані на реконструкцію змісту і структури окремих концептів, на вивчення процесів їх виникнення, трансформації і взаємодії, які дозволяють проникнути в суть таких складних феноменів людського буття, як сприйняття навколишнього світу і відображення сприйнятого у свідомості людини, зрозуміти організацію пам'яті і когнітивних здібностей людини.

За концептами, які складають у своїй сукупності картину світу (наукову, міфологічну, релігійну тощо), що представляє собою відображення певних аспектів світу у свідомості людини, розуміється статус особливої форми організації знання, як дисциплінарного (наукового, теологічного, філософського), так і «побутового, наївного», що свідчить про необхідність виходу на рівень концептів при описі будь-якої системи знань, серед яких найбільший інтерес у наш час викликає культура, яка розглядається як система цінностей, специфічних для того чи іншого етносу.

Будучи одиницями свідомості, а, отже, сутностями, які не можуть спостерігатися безпосередньо, концепти, тим не менш, можуть бути певною мірою реконструйовані шляхом спостереження за різними видами людської діяльності, які обумовлені існуючими у свідомості людини структурами.

Об'єктивні результати цієї діяльності, за якими було спостереження, у всьому своєму різноманітті і є тією емпіричною базою, використовуючи яку дослідник робить припущення і висловлює гіпотези про ті недоступні для

спостереження феномени людської свідомості, які, на його думку, зумовлюють ті чи інші дії і вчинки, що, у свою чергу, надає можливість для зіставлення різних культур, для виявлення універсальних і специфічних характеристик поведінки різних народів шляхом зіставного аналізу концептів, які належать картинам світу носіїв культур, що порівнюються, методу, який у даний час активно розробляється представниками різних галузей науки.

Концепт БАТЬКІВЩИНА є одним з найбільш цікавих ключових концептів культури, він присутній у будь-якій етнічній культурі і є універсальним. Концепт БАТЬКІВЩИНА в науці має багатогранне тлумачення. У класичному розумінні – це місце, де народилась людина, рідний край, що має певну цінність для неї. Через концепт БАТЬКІВЩИНА людина відчуває нерозривний сакральний зв'язок з історією та суспільством. Стійкість концепту БАТЬКІВЩИНА в масовій свідомості спирається на те, що його ядро має найдавніше походження. У досліджуваних мовах слово Батьківщина має кілька значень, одне з яких «місце народження» найближче до його архаїчного кореня, у якому закріпилося архетипове уявлення про батьківщину як батьків, що сягає корінням міфології слов'янського язичництва. Цей концепт відображає складну систему духовно-морального аспекту картини світу і внутрішнього, духовного життя особистості.

У цілому можна сказати, що в інформаційному шарі концепту БАТЬКІВЩИНА містяться ознаки, загальні для всіх носіїв мови, що відображають енциклопедичні, словникові знання. Це ознаки «назва країни», «місце народження» та ін. Інформаційний шар досліджуваного концепту також містить основні відомості про матеріальну культуру України та США і про деякі особливості світосприйняття, властивих її жителям.

Інформаційний шар концепту-топоніма БАТЬКІВЩИНА, репрезентований у медіатекстах, представлений наступними групами ознак:

- 1) географічні (назва країни та її географічне положення),
- 2) національно-культурні особливості.

Образно-оцінний шар концепту БАТЬКІВЩИНА включає в себе концептуальні метафори й епітети, містить оціночні характеристики концепту. У цілому, образно-оцінний шар концепту доповнює і уточнює смисли, виявлені в інформаційному шарі. Оцінка концепту БАТЬКІВЩИНА в україномовному та англomовному медіа дискурсі позитивна.

Асоціативний експеримент, для аналізу якого було обрано (слідом за Оленою Генадіївною Свинчуковою) логіко-понятійну модель основних компонентів рівнів свідомості Олексія Вікторовича Іванова, дало можливість розподілити реакції респондентів за чотирма секторами: тілесно-перцептивним, логіко-понятійним, ціннісно-смысловим та емоційно-афективним. Тобто, проаналізувавши слова-стимули БАТЬКІВЩИНА, УКРАЇНА та РІДНИЙ КРАЙ, MOTHERLAND та THE USA ми маємо перед собою таку картину.

Ядро асоціативного поля слова-стимулу БАТЬКІВЩИНА складають найчастотніші реакції, зокрема: *місце, де я живу* 15 (15%), *рідна* 11 (11%), *дім* 7 (7%), *матір* 6 (6%), *єдина* 5 (5%), *Україна* 5 (5%) тощо. Разом: 66.

Периферію поля слова-стимулу БАТЬКІВЩИНА складають менш частотні асоціації, наприклад: *державна* 2 (2%), *відданість* 2 (2%), *вільна* 2 (2%), *героїзм* 2 (2%), *захист* 2 (2%), *міграція* 2 (2%), *красива природа* 2 (2%), *незалежна* 2 (2%), *неповторна* 2 (2%), *мальовнича* 2 (2%). Разом: 34.

Напоширенішею асоціацією є *місце, де я живу* (15%).

Ядро асоціативного поля слова-стимулу УКРАЇНА становлять наступні реакції: *незалежна* 21 (21%), *рідна* 16 (16%), *дім* 12 (12%), *суверенна* 6 (6%), *єдина* 6 (6%), *війна* 6 (6%), *найкраща* 5 (5%), *співуча* 4 (4%), *сильна* 3 (3%), *вільна* 3 (3%). Разом: 82.

Периферію поля слова-стимулу УКРАЇНА формують поодинокі реакції, наприклад: *красива* 2 (2%), *квітуча* 2 (2%), *відсталість* 2 (2%), *шанування* 1 (1%), *талановита* 1 (1%), *дорога* 1 (1%), *прогресивна* 1 (1%), *багата* 1 (1%), *слабка* 1 (1%). Разом: 18.

Найпоширенішою асоціацією є *незалежна* (21%).

Ядро асоціативного поля слова-стимулу РІДНИЙ КРАЙ складають реакції: *мій* 21 (21%), *чистий* 10 (10%), *Київ* 8 (8%), *мальовничий* 7 (7%), *затишний* 6 (6%), *милий* 6 (6%), *дім* 5 (5%), *родючий* 4 (4%), *теплий* 4 (4%).
Разом: 71.

Периферію – наступні: *рідний* 2 (2%), *борець* 2 (2%), *вишиванка* 2 (2%), *вареники* 2 (2%), *красиві дівчата* 2 (2%), *багатий* 2 (2%), *квітучий* 2 (2%), *колосистий* 2 (2%), *сімейний* 2 (2%) та інші. Разом: 29.

Найпоширенішою асоціацією є *мій* 21 (21%).

Ядро асоціативного поля слова-стимулу MOTHERLAND складають асоціації: *home* 16 (16%), *love* 16 (16%), *mother* 15 (15%), *patriotism* 10 (10%), *friends* 8 (8%), *birth* 7 (7%), *family* 5 (5%), *pride* 5 (5%), *parents* 4 (4%), *land* 3 (3%). Разом: 89.

Периферію цього поля слова-стимулу MOTHERLAND прослідковуємо в асоціаціях – *protection* 2 (2%), *freedom* 2 (2%), *happiness* 2 (2%), *relatives* 2 (2%), *country* 2 (2%), *childhood* 1 (1%). Разом: 11.

Найпоширенішими асоціаціями є *love* 16 (16%), *home* 16 (16%).

Ядром асоціативного поля слова-стимулу THE USA є ряд асоціацій – *home* 11 (11%), *Motherland* 10 (10%), *pride* 9 (9%), *love* 8 (8%), *mother* 6 (6%), *patriotism* 5 (5%), *defense* 4 (4%), *heroism* 3 (3%), *power* 3 (3%), *friends* 3 (3%).
Разом: 62.

Периферію поля слова-стимулу THE USA формують асоціації: *poverty* 2 (2%), *strength* 2 (2%), *history* 2 (2%), *debt* 2 (2%), *relatives* 2 (2%), *childhood* 2 (2%), *backwardness* 2 (2%), *honor* 2 (2%), *respect* 2 (2%), *birth* 2 (2%), *country* 2 (2%), *land* 2 (2%), *confidence* 1 (1%), *stability* 1 (1%) та інші. Разом: 38.

Найпоширенішою асоціацією є *home* 11 (11%).

За проведеним аналізом бачимо, що незважаючи на сучасні політичні та економічні умови, як українці, так і американці, поважають Батьківщину, ставляться до неї з теплом та любов'ю. Ці два народи осмислюють роль місця народження та території проживання, традиції етносу та мовної культури. Проаналізувавши матеріали психолінгвістичного експерименту, ми виявили

стереотипні та національно-культурні специфіки концепту БАТЬКІВЩИНА / MOTHERLAND, а саме якщо подивитися на ядро до кожного слова-стимулу та периферію, то для української мовної свідомості реалія «Батьківщина» – зосередження життєвих цінностей, єдності сім'ї і роду. Батьківщина починається з рідної домівки і сім'ї, звідки відчуття родинної близькості переноситься на рідний край, а потім і рідну країну.

Для американців Батьківщина співвідноситься з певним політичним і державним устроєм. Батьківщина пов'язана у свідомості американців більше зі структурою, організацією, тобто емоційна, душевна і духовна сфери на другому плані.

Таким чином, методика аналізу концепту БАТЬКІВЩИНА полягає у виявленні та описі всіх його когнітивних ознак, як базових, так і образних та оціночних.

RÉSUMÉ

O. V. Shevchenko. «Image of Motherland in Ukrainian and American Linguistic Mentality: Similarities and Differences».

Qualification work of the applicant for the Master's degree of higher education degree «Master», specialty 035 Philology of German language and literature (translation inclusive), the first – English. – Specialization 035.041 Germanic languages and literatures (translation included), English as a first foreign language – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2020.

The article present paper deals with the study of the concept of MOTHERLAND in the linguistic consciousness of Ukrainians and Americans, the ways of its representation and the laws of functioning in the texts addressed to the younger generation. The relevance of studying this concept is explained by the fact that in modern political and economic conditions, as well as in the context of globalization at different levels it is necessary to actively understand the role of birthplace, territory, ethnic traditions and language community in the life of the individual. In addition, the study of the peculiarities of the national mentality is gaining increasing a practical value in the context of the new world order, the policy of openness in relations between different countries and cultures.

As the title implies, the article describes the concept of MOTHERLAND as one of the most interesting key concepts of culture, since it is present in any ethnic culture and is universal. In general, we can say that the information layer of the concept of MOTHERLAND indicates the features common to all native speakers, reflecting both encyclopedic and vocabulary knowledge. These are signs «country name», «place of birth» and others.

It is specially noted that the material of the study is the associative reactions presented in the questionnaires of informants, and text materials of the leading media «RBC-Ukraine», «Ukrainian Truth», Washington Post, The Times. Special attention is given to associative experiment. Associative experiment for the analysis of which was chosen (following Elena Gennadyevna Svinchukova) logical-conceptual model of the main components of the levels of consciousness of Alexei Viktorovich Ivanov, made it possible to divide the reactions of respondents into four sectors: physical-perceptual, logical-semantic, emotional-value-value. This allowed us to clearly understand the image of the Motherland in the linguistic consciousness of Ukrainians and Americans.

The paper consists of an introduction, two sections, conclusions and a list of sources used. The list of sources includes 77 items, 20 of which are in English. The total volume of paper is 98 pages.

Key words: associative experiment, associative reactions, concept, differences, Homeland, mass media, Motherland, similarities, the USA, Ukraine.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Артановский, С. Н. (2002). *Понятие Родины: современные модификации*. Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств.

Бартминьский, Е. (2005). *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*. М. Приорити.

Вежбицкая, А. (1999). *Семантические универсалии и описание языков*. М. : Школа «Языки русской культуры».

Величко, З. (2011). *До поняття «батьківщини»: рецепція західноукраїнських публіцистів 20-30-х років ХХ століття*. Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика.

Верба, Л. Г. (2003). *Порівняльна лексикологія англійської та української мов*. Вінниця: Нова книга.

Волошина, Н. М. (2009). *Філософські погляди на сутність патріотизму як інформаційно-психологічну складову інформаційної безпеки*. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони.

Воркачев, С. Г. (2006). *Слово «Родина»: значимостная составляющая лингвоконцепта. Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж.

Воркачѳв, С. Г. (2001). *Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании*. Филологические науки.

Воркачѳв, С. Г. (2007). *«Родина с нами»: идея патриотизма в русской лингвокультуре*. Этногерменевтика и когнитивная лингвистика. Landau: Verlag Empirische Pädagogik.

Воркачев, С. Г. (2007). *Слово «Родина»*. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования: монография. Волгоград: ВолГУ.

Воркачев, С. Г. (2006). *Слово «Родина»*. Значимостная составляющая лингвоконцепта. Язык, коммуникация и социальная среда: сборник научных трудов. Воронеж: ВГУ.

Воркачев, С. Г. (2002). *Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингво-культурологического анализа*. Краснодар: КубГТУ.

Войтович, В. (2007). *Міфи та легенди давньої України*. Тернопіль : Навчальна книга Богдан.

Гачев, Г. Д. (1998). *Национальные образы мира: общие вопросы, русский, болгарский, киргизский, грузинский, армянский*. М.: Советский писатель.

Глухов, В. П. (2005). *Основы психолингвистики*. М.: Высшая школа.

Гадамер, Г. (2001). *Батьківщина і мова. Герменевтика і поетика : Вибрані твори*. К.: «Юніверс».

Габдуллина, С. Р. (2005). *Концепт ДОМ/БАТЬКІВЩИНА и его словесное воплощение в индивидуальном стиле М. Цветаевой и поэзии русского зарубежья первой волны: Сопоставительный аспект: диссертация. кандидата филологических наук: 10.02.01.*

Добжинський, А. (2010). *«Мала вітчизна» в світлі мінливих ідентичностей*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія».

Есмурзаева Ж. Б. (2008). *Концепт «Родина» (в русском и английском языках) в системе ценностных концептов языковой картины мира. Альманах современной науки и образования.*

Жайворонок, В. В. (2007). *Українська етнолінгвістика : нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Довіра.*

Зубкова, Л. Г. (2000). *Эволюция представлений о языковой категоризации мира./ Когнитивная семантика. Ч. 2. Тамбов.*

Залевская, А. А. (2001). *Психолингвистический подход к проблеме концепта*. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сборник. Воронеж: Воронеж. МИОН: Воронеж. Гос. ун-т.

Иванишин, П. В. *Батьківщина як фундаментальний спосіб буття людини в поезії Тараса Шевченка і вісниківців*. URL: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=400>

Иванов, А. (1994). *Сознание и мышление*. Москва: МГУ.

Игнатова, Е. М. (2008). *Концепт "Родина" в идеологическом дискурсе: на материале немецкой политической пропаганды 20-40-х гг. XX в.* Москва: Новое время.

Ильин И. А. (1993). *Собрание сочинений*: в 10-ти т. М.: Рус. кн..

Игнатова, Е. М. (2008). *Концепт «БАТЬКІВЩИНА» в идеологическом дискурсе (на материале немецкой политической пропаганды)*: диссертация. кандидата филологических наук: М.

Карасик, В. И., Слышкин Г.Г. (2012). *Лингвокультурный концепт как единица исследования*. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Воронеж. МИОН: Воронеж. Гос. ун-т.

Карасик, В. И. (2004). *Языковой круг*. М., Гнозис.

Кобрина, Н. А. (2005). *Когнитивная лингвистика: истоки становления и перспективы развития*. Когнитивная семантика. Ч. 2. Минск.

Кубрякова, Е. С. (2004). *Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики*. Вопросы когнитивной лингвистики. № 1.

Кожанов, Д.А. (2009). *Концепт «Homeland» в американской картине мира и способы его языковой репрезентации* : дис. ... канд. филол. Наук. Барнаул.

Мукосеева, Е. А. (2009). *Понятие Родина в русской песне XX века.* Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.

- Монина, Г. Б. (2005). *Коммуникативный тренинг (педагоги, психологи, родители)*. СПб.: Изд-во «Речь».
- Наливайченко, И. В. (2011). *Образ Родины как объект патриотизма*. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики.
- Нагорна, Л. (2002). *Національна ідентичність в Україні*. К.: ІПіЕНД.
- Попова, З. Д. (2007) *Когнитивная лингвистика*. М.: АСТ: Восток-Запад. М: 1994.
- Попова, З. Д., Стернин, И. А. (2007). *Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку*. Антология концептов. М.: «Гнозис».
- Растворова, М. *Різниця між поняттями «Мала Батьківщина», «Батьківщини», «Вітчизна» та деякі роздуми з приводу української національної ідеї*. Частина 2. URL: <http://www.geograf.com.ua/blogs/entry/riznitsya-mizh-ponyattyami-malabatktivshchina-batkivshchina-vitchizna-ta-deyaki-rozdumi-z-privodu-ukrajinskoji-natsionalnoji-idejichastina-2>
- Савчук, Б. (2004). *Українська етнологія*. Івано-Франківськ : Лілея-НВ.
- Свинчукова Е.Г. (2011). *Человек в русской культуре (по материалам ассоциативного эксперимента)*.
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: Напрями та проблеми*. Полтава : Довкілля-К.
- Стернин, И. А. (2005). *Типы значений и концепт. Концептуальное пространство языка: сборник научных трудов*. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина.
- Слышкин, Г. Г. (2004). *Лингвокультурные концепты и метаконцепты: автореферат диссертации. доктора филологических наук: 10.02.19.* – Волгоград.
- Слышкин, Г. Г. (2010). *От текста к символу: Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе: монография*. М.: Academia.

Суслов, А. А. (2006). *Размышления о концептах*. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 726. Серія “Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов”. Харків.

Телия, В. Н. (1999). Рефлексы архетипов сознания в культурном концепте «Родина». Славянские этюды: сборник к юбилею С. М. Толстой. М.: Индрик.

Трубецкой, Е. Н. (1998). Избранные произведения. Ростов-на-Дону: Феникс.

Фрумкина, Р. М. (1980). *О специфике гипотез в психолингвистике: Гипотеза в современной лингвистике*. М., 1980.

Флоренский, П. А. (2002). Сочинения: в 4-х т. М.: Мысль. 23. Франк С. Л. Сочинения. М.: Правда, 1990. 607 с.

Шевченко, О. (Ред.). (2020). *Використання асоціативного експерименту для виявлення стереотипних уявлень українців про Батьківщину, AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ*. Київ: Видавничий центр КНЛУ

Croft, W., Cruse, D. A. (2004). *Cognitive linguistics*. N. Y.: Cambridge University Press, 2004. 356 p.

Cohn, A.G., Renz, J. (2011). *Qualitative spatial representation and reasoning*. In: van Harmelen, F., Lifschitz, V., Porter, B. (eds.) Handbook of knowledge representation.

Crawford, L.E., Regier, T., Huttenlocher, J. (2015). *Linguistic and non-linguistic spatial categorization*.

Evans, V., Bergen, B., Zinken J. (2007). *The Cognitive Linguistics Reader*.

Kiss, G.R., Armstrong, C., Milroy, R., Piper, J. (1973). *An associative thesaurus of English and its computer analysis*

Myers, D. G. (1996). *Exploring Psychology*

Pryshchepa, O., Svysiuk, O. (2017). *The Peculiarities of Perception of the Lexemes people and nation by the Ukrainian youth in the Context of Present-Day Chronotops*

Wierzbicka, A. (1997). *Understanding Cultures through Their Key Words*

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

Большой психологический словарь. (2008) Москва: Прайм-Еврознак.

Енциклопедія українознавства. (1962). Нью-Йорк: Наукове товариство імені Т. Шевченка, вид-во “Молоде життя”.

Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури* : словник-довідник. К. : Довіра.

Караванський, С. (2005). *Практичний словник синонімів української мови* : близько 15000 синонімічних рядів. К. : Кобза.

Малий етнополітичний словник. (2005). К.: МАУП.

Степанов, Ю. С. (2001). *Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования*. М.: Новое время.

Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org>

Collins English Dictionary Online. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

Dictionary of English Language and Culture. (2005). Edinburgh: Pearson Education Limited.

Dolan, T.P. (2014). *A Dictionary of Hiberno-English. 3rd edition. Dublin* : Gill & MacMillan

Longman Dictionary of Contemporary English Online. URL: <https://www.ldoceonline.com/>

Oxford Dictionaries Online. URL: <http://www.oxforddictionaries.com/>

The Free Dictionary Online. URL: <https://www.thefreedictionary.com/>

Word Associations Network Online. URL: <https://wordassociations.net/en>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/>

Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/>

Bousfield, W.A. (1953). *Journal of General Psychology*.

Corcoran, P., Mooney, P., Bertolotto, M. (2012). *Spatial Relations Using High Level Concepts*. *ISPRS International Journal of Geo-Information* 1(3)

The Times Online. URL: <https://www.thetimes.co.uk/>

The Washington Post Online. URL: <https://www.washingtonpost.com/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Щоденник експериментатора

№ п/п	Перелік відомостей	Відомості експериментатора	Примітки
1.	ПІБ експериментатора, посада, місце роботи	кандидат філологічних наук, професор Терехова Діана Іванівна студентка факультету германської філології Шевченко Ольга Володимирівна	виконано
2.	Місце проведення (країна, місто, навчальний заклад тощо)	Україна: м. Київ, Київський національний лінгвістичний університет, Біла Церква, Бориспіль, Одеса, Бровари, Іванків, Софіївська Борщагівка, Вишгород, Рівне, Стебник, Макарів, Красне	виконано

3.	Дата проведення	грудень 2019 р. – лютий 2020 р.	виконано
4.	Форма проведення (письмова, інтернет-анкета)	письмова	виконано
5.	Кількість респондентів (чоловіків, жінок)	100 респондентів (40 чоловіків, 60 жінок)	виконано
6.	Мова анкетування	українська мова	виконано

Щоденник експериментатора

№ п/п	Перелік відомостей	Відомості експериментатора	Примітки
1.	ПІБ експериментатора, посада, місце роботи	студентка факультету германської філології Шевченко Ольга Володимирівна	виконано
2.	Місце проведення (країна, місто, навчальний заклад тощо)	Америка: New York, Hempstead, Edison, Princeton	виконано
3.	Дата проведення	грудень 2019 р. – лютий 2020 р.	виконано
4.	Форма проведення (письмова, інтернет-анкета)	письмова	виконано
5.	Кількість респондентів (чоловіків, жінок)	100 респондентів (48 чоловіків, 52 жінок)	виконано
6.	Мова анкетування	англійська мова	виконано

Приклад анкети для проведення вільного асоціативного експерименту

Анкета

Це дослідження проводиться співробітниками КНЛУ. Результати будуть подані лише в узагальненому вигляді. Укажіть, будь ласка Вашу стать _____, вік _____, місце постійного проживання (місто / селище) _____.

Напроти кожного слова напишіть, будь ласка, інше слово, що спало Вам на думку у зв'язку з побаченим.

Батьківщина _____.

Україна _____.

Рідний край _____.

Дякуємо Вам за співпрацю!

Questionnaire

This study is conducted by employees of Kyiv National Linguistic University (Ukraine). The results will be presented in a generalized form. Please specify your sex _____, age _____, place of residence (city / village) _____, mother language _____.

Please write the first word that comes to your mind when you think about these concepts! Thank you!

Motherland_____.

The USA_____.

Обробка даних експерименту

БАТЬКІВЩИНА (ресстрове слово)			
Рідна мова	Місце проживання, вік	відповіді жінок, кількість 60	відповіді чоловіків, кількість 40
українська мова	Київ (72), Біла Церква (10), Бориспіль (4), Одеса (2), Бровари (2), Іванків (2), Софіївська Борщагівка (2), Вишгород (1), Рівне (1), Стебник (1), Макарів (1), Красне (1) 17 р. (20), 18 р. (11), 19 р. (10), 20 р. (7), 22 р. (12), 24 р. (9), 27 р. (8), 29 р. (6), 30 р. (5), 31 р. (3), 52 р. (4), 60 р. (5)	дім (7) матір (6) місце, де я живу (5) рідна (5) Україна (5) гордість (3) моя (3) вільна (2) відданість (2) героїзм (2) державна (2) єдина (2) захист (2) мальовнича (2) міграція (2) незалежна (2) перемога (2) бідність (1) війна (1) історія (1) патріотизм (1) рідна душа (1) сила (1)	місце, де я живу (10); рідна (6) домівка (3) єдина (3) війна (2) красива природа (2) неповторна (2) перемога (2) беззахисність (1) відповідальність (1) відсталість (1) гордість (1) гори (1) невдачі (1) озера (1) поля (1) річки (1) свобода (1)

УКРАЇНА (реєстрове слово)			
Рідна мова	Місце проживання, вік	відповіді жінок, кількість 60	відповіді чоловіків, кількість 40
українська мова	Київ (72), Біла Церква (10), Бориспіль (4), Одеса (2), Бровари (2), Іванків (2), Софіївська Борщагівка (2), Вишгород (1), Рівне (1), Стебник (1), Макарів (1), Красне (1) 17 р. (20), 18 р. (11), 19 р. (10), 20 р. (7), 22 р. (12), 24 р. (9), 27 р. (8), 29 р. (6), 30 р. (5), 31 р. (3), 52 р. (4), 60 р. (5)	незалежна (12) рідна (11) єдина (6) війна (4) найкраща (4) співуча (4) вільна (3) дім (3) відсталість (2) суверенна (2) бідність (1) загибель (1) красива (1) наша (1) перемога (1) сильна (1) слабка (1) слава (1) шанування (1)	дім (9) незалежна (9) рідна (5) суверенна (4) війна (2) квітуча (2) сильна (2) багата (1) дорога (1) красива (1) моя (1) найкраща (1) прогресивна (1) талановита (1)

РІДНИЙ КРАЙ (реєстрове слово)			
Рідна мова	Місце проживання, вік	відповіді жінок, кількість 60	відповіді чоловіків, кількість 40
українська мова	Київ (72), Біла Церква (10), Бориспіль (4), Одеса (2), Бровари (2), Іванків (2), Софіївська Борщагівка (2), Вишгород (1), Рівне (1), Стебник (1), Макарів (1), Красне (1) 17 р. (20), 18 р. (11), 19 р. (10), 20 р. (7), 22 р. (12), 24 р. (9), 27 р. (8), 29 р. (6), 30 р. (5), 31 р. (3), 52 р. (4), 60 р. (5)	мій (12) чистий (10) київ (8) затишний (6) мальовничий (5) родючий (4) теплий (4) багатий (2) квітучий (2) колосистий (2) дім (1) заворожуючий (1) мирний (1) найкращий (1) улюблений (1)	мій (9) милий (6) дім (4) борщ (2) вареники (2) вишиванка (2) красиві дівчата (2) мальовничий (2) рідний (2) сімейний (2) барвистий (1) вільний (1) місце, де добре (1) найрідніший (1) неповторний (1) сало (1) Україна (1)

MOTHERLAND (реєстрове слово)			
Рідна мова	Місце проживання, вік	Відповіді жінок, кількість 52	Відповіді чоловіків, кількість 48
Англійська мова	New York (79), Hempstead (10), Edison(6), Prinston (5) 17 p. (20), 18 p. (11), 19 p. (10), 20 p. (7), 22 p. (12), 24 p. (9), 27 p. (8), 29 p. (6), 30 p. (5), 31 p. (3), 52 p. (4), 60 p. (5)	mother (9) love (8) home (6) patriotism (5) birth (4) friends (4) family (3) pride (3) country (2) land (2) parents (2) protection (2) childhood (1) relatives (1)	home (10) love (8) mother (6) patriotism (5) friends (4) birth (3) family (2) parents (2) freedom (2) happiness (2) pride (2) land (1) relatives (1)

THE USA (реєстрове слово)			
Рідна мова	Місце проживання, вік	Відповіді жінок, кількість 52	Відповіді чоловіків, кількість 48
Англійська мова	New York (79), Hempstead (10), Edison (6), Prinston (5) 17 p. (20), 18 p. (11), 19 p. (10), 20 p. (7), 22 p. (12), 24 p. (9), 27 p. (8), 29 p. (6), 30 p. (5), 31 p. (3), 52 p. (4), 60 p. (5)	home (11) love (8) mother (6) patriotism (5) friends (3) backwardness (2) birth (2) childhood (2) country (2) land (2) relatives (2) coercion (1) confidence (1) corruption (1) justice (1) poverty (1) protection (1) stability (1)	Motherland (10) pride (9) defense (4) heroism (3) power (3) debt (2) history (2) honor (2) respect (2) strength (2) courage (1) dignity (1) freedom (1) loyalty (1) poverty (1) president (1) responsibility (1) soldiers (1) victory (1)

Зіставна таблиця асоціативних полів досліджуваних стимулів

Українська мова	Англійська мова
<p>БАТЬКІВЩИНА – місце, де я живу 15, рідна 11, дім 7, матір 6, єдина 5, Україна 5, гордість 4, перемога 4, війна 3, домівка 3, моя 3, відданість 2, вільна 2, героїзм 2, держава 2, захист 2, красива природа 2, мальовнича 2, міграція 2, незалежна 2, неповторна 2, беззахисність 1, бідність 1, відповідальність 1, відсталість 1, гори 1, історія 1, невдачі 1, озера 1, патріотизм 1, поля 1, рідна душа 1, річки 1, свобода 1, сила 1</p>	<p>MOTHERLAND – home 16, love 16, mother 15, patriotism 10, friends 8, birth 7, family 5, pride 5, parents 4, land 3, country 2, happiness 2, protection 2, freedom 2, relatives 2, childhood 1</p>
<p>УКРАЇНА – незалежна 21, рідна 16, дім 12, війна 6, єдина 6, суверенна 6, найкраща 5, співуча 4, вільна 3, сильна 3, відсталість 2, квітуча 2, красива 2, багата 1, бідність 1, дорога 1, загибель 1, моя 1, наша 1, перемога 1, прогресивна 1, слабка 1, слава 1, талановита 1, шанування 1</p>	<p>THE USA – home 11, Motherland 10, pride 9, love 8, mother 6, patriotism 5, defense 4, friends 3, heroism 3, power 3, backwardness 2, birth 2, childhood 2, country 2, debt 2, history 2, honor 2, land 2, poverty 2, relatives 2, respect 2, strength 2, coercion 1, confidence 1, corruption 1, courage 1, dignity 1, freedom 1, justice 1, loyalty 1, president 1, protection 1, responsibility 1, soldiers 1, stability 1, victory 1</p>
<p>РІДНИЙ КРАЙ – мій 21, чистий 10, Київ 8, мальовничий 7, затишний 6, милий 6, дім 5, родючий 4, теплий 4, багатий 2, борщ 2, вареники 2, вишиванка 2, квітучий 2, колосистий 2, красиві дівчата 2, мирний 1, рідний 2, сімейний 2, барвистий 1, вільний 1, заморожуючий 1, місце, де добре 1, найкращий 1, найрідніший 1, неповторний 1, улюблений 1, сало 1, Україна 1</p>	